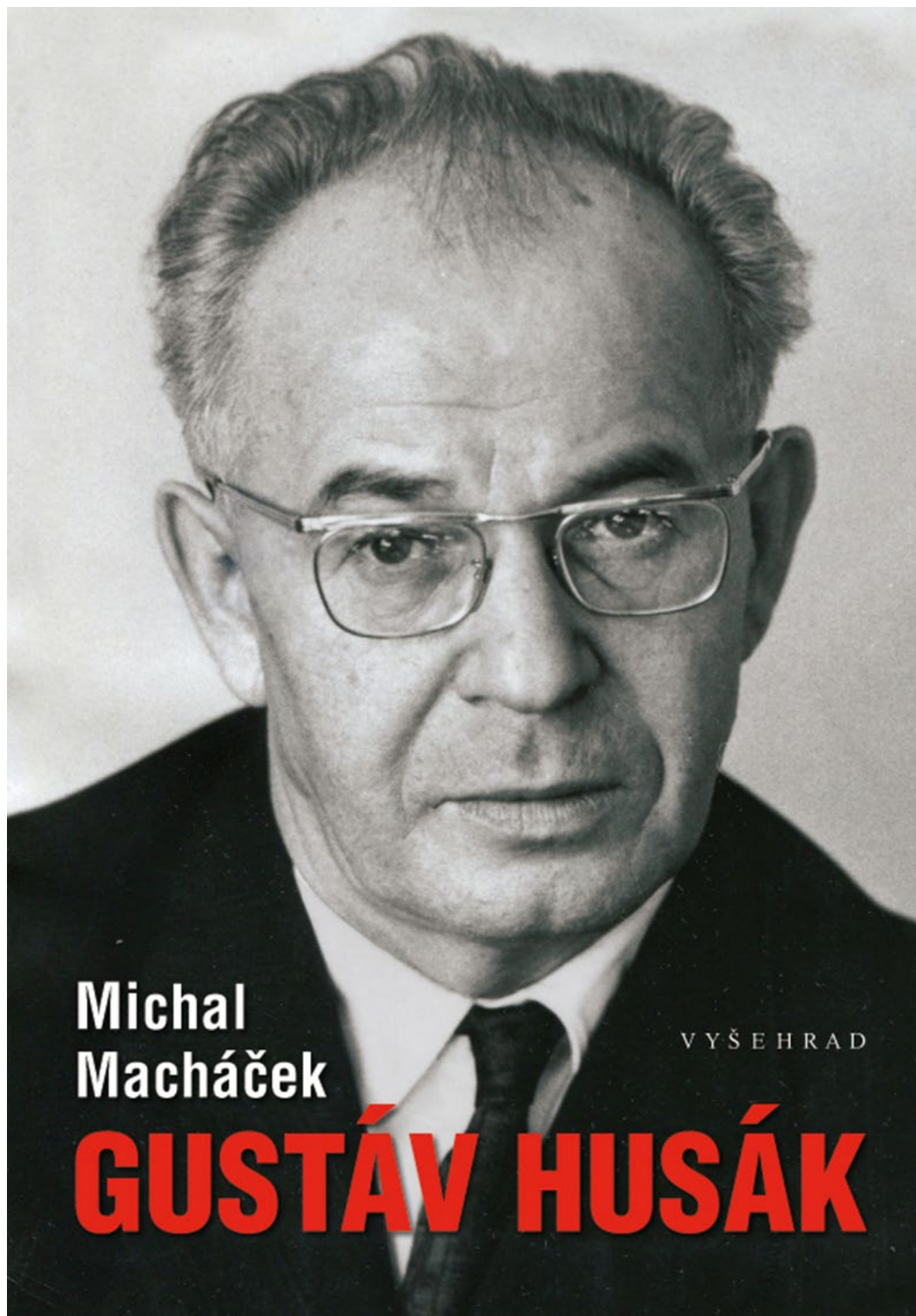

**Michal
Macháček**

VYŠEHRAĐ

GUSTÁV HUSÁK

Gustáv Husák

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.vysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Michal Macháček
Gustáv Husák – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

Michal Macháček

GUSTÁV HUSÁK

Michal Macháček

**GUSTÁV
HUSÁK**

VYŠEHRA D

Foto na obálce:

**Oficiální portrét Gustáva Husáka jako místopředsedy
československé vlády (duben 1968)**

Národní muzeum, Oddělení novodobých českých dějin,
Sbírka Muzea dělnického hnutí, Fotografie.

Foto na str. 4:

Prezidentský portrét Gustáva Husáka (70. léta)

Národní muzeum, Oddělení novodobých českých dějin,
Sbírka Muzea dělnického hnutí, Fotografie.

Obsah

Poděkování.	11
Pokus o úvod	15
Mladý radikál (1913–1938)	27
1.1 Dětský svět Augustína Husáka	28
1.2 Na cestě ke komunistickému hnutí	40
1.2.1 Komunistický kněz	51
1.2.2 Dobrý Slovák	58
1.3 Proti větru!	65
1.3.1 Raná aktivistická činnost	67
1.3.2 Studentský funkcionář	78
1.4 Člověk a svéhlavý komunista	92
1.4.1 Velká láska	96
Pragmatický odbojář (1938–1945)	101
2.1 Za republiku!	101
2.2 Naše hodina přijde	105
2.2.1 V Katyni? Nedobrovolný účastník zájezdu	124
2.3 Zpátky v ilegalitě	132
2.3.1 Zakladatel Slovenské národní rady	139
2.3.2 Organizátor povstání	143
2.4 Banskobystrický diktátor	151
2.4.1 Na hřebenech Nízkých Tater	157
2.5 Mezi českým lvem a sovětskou hvězdou	163
Zápasník o Slovensko (1945–1948)	179
3.1 Energický a neklidný	180
3.1.1 První rány z vlastních řad	189
3.1.2 Rudým lůdákem ve hře o voliče	200
3.2 Proti demokratům	211

3.2.1 Za smrt prezidenta a ministra aneb O přátelích z bratislavských vináren	219
3.2.2 Dobyvateľ monopolu moci.	228
Buržoazní nacionalista (1948–1960)	239
4.1 Hledaný vnitřní nepřítel	240
4.1.1 Zklamáný vítěz.	245
4.1.2 V soukolí, z něhož musí někdo ven	252
4.1.3 Kajícník	263
4.2 Na lavici obžalovaných.	268
4.2.1 Železný Gustáv	270
4.2.2 Soudní partie vlka v rouše beránčím	287
4.3 Vězeň číslo.	298
Muž budoucnosti (1960–1968)	317
5.1 Rehabilitovaný	325
5.1.1 Objektem Kolderovy komise	326
5.1.2 Objektem Barnabítek	331
5.1.3 Předčasná ofenzíva.	340
5.2 Historik	351
5.2.1 Obhájce Svědectví	356
5.2.2 Stýkání a potýkání nejen s Králem Václavem	360
5.3 Reformátor	370
5.3.1 Tribun lidu proti Novotnému	372
5.3.2 Duchovní i reálný otec federace	378
Normalizátor (1968–1977)	389
6.1 Dvojaký hráč.	389
6.2 Očima Moskvy	398
6.2.1 V Moskvě a Bratislavě.	400
6.2.2 Třináctá komnata aneb Brežněvův emisar	410
6.3 V čele KSČ	417
6.4 Prezident	433
6.4.1 Za fasádou jednoty.	434
6.4.2 Triumf	446
6.5 Viera	453
Odcházející konzervátor (1977–1991)	465
7.1 Apatický dosluhující	474
7.1.1 Sesazovaný realista	481
7.1.2 Osamělý pán Hradu	490

7.1.3 U sametového předání moci.	496
7.2 Důchodce bez důchodu.	509
7.2.1 V zápasu o duši.	515
Pokus o závěr.	521
Národní komunista?.....	522
Úspěšný politik?.....	525
Historiografie.	533
Husákovi historici – historiků Husák.	536
Zrazení historici.	537
Dvorní historik.	542
Historik proti násilí.	546
Prameny, soudobá literatura a historiografie.	549
 JUDr. Gustáv Husák, CSc. v datech.	 563
Ocenění a pocty JUDr. Gustáva Husáka, CSc.	566
 Seznam zkratk.	 571
Seznam pramenů a literatury.	574
Pramenné zdroje obrazové přílohy.	607
Abstract.	609
Jmenný rejstřík.	613

Poděkování

Předkládaná kniha by v této podobě nevznikla bez pomoci řady osob a institucí. V této souvislosti předně děkuji své *alma mater*, Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, zejména Ústavu českých dějin za poskytnuté zázemí, svému školiteli prof. Janu Rychlíkovi a doc. Marii Šedivé Koldinské za soustavnou důvěru, trpělivost a podporu.

Díky Mezinárodnímu Vyšehradskému fondu se mi naskytla možnost bádát pět měsíců ve Slovenské republice, kde se mi dostalo nemalé podpory a vskutku přátelského přijetí u tamějších historiků. Rád bych proto zvláště poděkoval pracovníkům hostitelského Historického ústavu Slovenské akademie věd, jmenovitě dr. Valeriánu Bystrickému a dr. Jozefu Žatkuliakovi, kteří již bohužel nejsou mezi námi. Během následného dvouměsíčního badatelského pobytu v Moskvě se mi podařilo prostudovat stěžejní archivní prameny ruské provenience, nestalo by se tak bez pomoci doc. Luboše Švece z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, prof. Zoji Sergejevny Něnaševové, prof. Jevgenije Fjodoroviče Firsova a dalších přátel z hostitelské Katedry dějin jižních a západních Slovanů Fakulty historie Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova a zároveň vstřícnosti pracovníků Ruského státního archivu soudobých dějin a Ruského státního archivu sociálních a politických dějin. Rád bych v této souvislosti rovněž poděkoval za velmi milé přijetí a pomoc pracovníkům Institutu slavjanověděníja Ruské akademie věd.

Nebylo vždy v minulosti a ani dnes není zrovna lehké být v příbuzenském vztahu s dr. Gustávem Husákem, ba nést jeho jméno v občanské legitimaci. O to větší poděkování a vděčnost patří z mé strany jeho rodině, zvláště jeho synovi Ing. arch. Vladimíru Husákovi. Nezapomenutelné pro mne jsou naše setkání, někdy až do nočních hodin probíhající rozhovory na bratislavské Kalvárii, při kterých byla také často přítomna jeho manželka dr. Kristína Husáková a švagrová Ing. Mária Husáková, kterým též děkuji za zajímavé podněty, ochotu a shovívavost. Vladimír Husák mi byl nápomocen nejen jako pamětník, ale rovněž mi umožnil studium množství písemností podléhajících archivnímu utajení, v neposlední řadě také rodinného archivu. Velká řada jedinečných materiálů tak vůbec poprvé mohla být díky jeho velkorysosti využita jako historický pramen a nesmírně tuto práci obohatila. Za vstřícnost, otevřenost a příjemná setkání také

děkuji důbravské rodině Gustáva Husáka, paní Agneše Husákové, Ing. Růženě Józsové, dr. Emilii Zeichmeisterové a jejich rodinám.

Za konzultace, vzpomínky a příjemná setkání děkuji nestorům české a slovenské historické vědy doc. Janu Galandauerovi, doc. Karlu Kaplanovi, prof. Janu Křenovi, prof. Robertu Kvačkovi, dr. Jozefu Jablonickému (†), doc. Jaroslavu Opatovi (†), prof. Vilému Prečanovi, dr. Janu Tesařovi, dr. Martě Vartíkové a prof. Viliamu Plevzovi, kterému rovněž vřele děkuji za umožnění studia v jeho osobním archivu. Velmi děkuji za vstřícnost a vzpomínky také všem pamětníkům: dr. Mikuláši Beňovi, prof. Petru Colotkovi, dr. Jozefině Darášové, panu Zdeňku Hořenímu, dr. Janu Fojtíkovi, panu Miloši Jakešovi, paní Kataríně Jakubčíkové, dr. Pavlu Kanisovi, Ing. Milanu Karvašovi, prof. Zoji Klusákové-Svobodové, doc. Ladislavu Košťovi, Ing. Karolu Kubíkovi, dr. Valentíně Vladimirovně Marjinové, prof. Milanu Matoušovi, dr. Vladimíru Millerovi, Ing. Tatjaně Pecháčové, prof. Ludmile Peterajové (†), Dobroslavu Pustajovi (†), Ing. Františku Šaldovi, paní Jarmile Štefančinové, dr. Lubomíru Štrougalovi, paní Nataše Tanské (†), dr. Petru Weissovi a mnohým dalším vzácným osobám, které si nepřály být jmenovitě uvedeny, ale byly nejednou nápomocny vzpomínkou či radou.

Velký dík patří historikům dr. Vojtechu Čelkovi z Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a dr. Jozefu M. Rydlovi, předsedovi Konfederace politických vězňů Slovenska Petru Sandtnerovi a Ing. Janu Šoltovi za zájem a pomoc se zprostředkováním různých kontaktů a materiálů. Ing. Miroslavu Gregorovičovi, dr. Ondřeji Zelenkovi a Mgr. Sebastianu Aguasovi Maiselsovi vděčím za odborné konzultace a jazykové překlady. Panu faráři Mgr. Miroslavu Bederkovi z římsko-katolické farnosti Bratislava-Důbravka, historikům dr. Tomáši Černákovi, Mgr. Ivanu Gubovi, dr. Josefu Hallovi, dr. Pavlu Horákovi, dr. Petru Chorvátovi, dr. Branislavu Kinčokovi, Martinu Mockovi, dr. Jiřímu Sukovi, dr. Marku Syrnému a divadelnici Slávě Daubnerové děkuji za zprostředkování některých pramenů. Paní Mgr. Daniele Olenočinové vyjadřuji vděčnost za usnadnění a zlepšení orientace v Důbravce, rodišti dr. Gustáva Husáka, a milá setkání.

Nevím, z čeho vycházejí tradované řeči o animozitách mezi archiváři a historiky, prodělal jsem zcela opačnou zkušenost, a to bez výjimky, přičemž jsem bádal asi v třiceti archivech. Archiváři a archivní instituce mi vycházeli všemožně vstříc a až nadstandardně mi vypomáhali, za což jim všem vřele děkuji. Jmenovitě bych rád poděkoval Národnímu archivu ČR, zvláště pracovníkům čtvrtého oddělení paní Miloslavě Buriánkové, dr. Aleně Noskové, dr. Aleně Šimánkové a dr. Františku Štverákovi a vedoucímu šestého oddělení dr. Jiřímu Křesťanovi. Taktéž děkuji Mgr. Magdaléně Brinckové z Literárního archivu při Slovenské národní knihovně, dr. Jozefu Klačkovi z Ústředního archivu Slovenské akademie věd, vedoucímu Archivu Kanceláře prezidenta republiky dr. Jakubu

Doležalovi, paní Zdeně Garnotové a Mgr. Václavě Kalvasové z Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, paní ředitelce dnes již bývalého Muzea dělnického hnutí dr. Libuši Eliášové a dr. Jiřímu Hoppemu, jenž spravuje část archivu Ústavu soudobých dějin AV ČR, v. v. i. Také děkuji pracovníkům knihoven, zvláště Národní knihovny ČR, Slovenské národní knihovny a Univerzitní knihovny v Bratislavě, rovněž paní Elišce Trávníčkové z knihovny Ústavu pro soudobé dějiny, dr. Haně Popelové z Náprstkova Muzea a Mgr. Matúšovi Fazekašovi za ochotu během studia v Krajanském muzeu Matice slovenské v Bratislavě.

V neposlední řadě vřele děkuji recenzentům prof. Robertu Kvačkovi, prof. Róbertu Letzovi a prof. Janu Rychlíkovi za cenné připomínky k rukopisu a nakladatelství Vyšehrad, jmenovitě jeho řediteli Ing. Pravomilu Novákovi, redaktoru dr. Filipu Outratovi a grafiku Ing. Vladimíru Vernerovi za trpělivost a péči, kterou věnovali vydání této knihy. Omlouvám se také a děkuji všem, kteří by si rovněž zasloužili osobně zmínit a které jsem ve výše napsaných řádcích neúmyslně opomněl.

Závěrem vyjadřuji největší PODEĚKOVÁNÍ svým rodičům, kteří tento tvůrčí záměr dlouhodobě tolerovali a podporovali a jimž předkládanou knížku věnuji.

Karikatura Karla Trinkewitze (*Listy*, prosinec 1989).

„Kdo se tedy mýlil? Sama historie? Ta božská, ta rozumná? Ale proč by to vlastně měly být její omyly? Tak se to jeví jen mému lidskému rozumu, ale má-li historie vsutku nějaký vlastní rozum, proč by to musel být rozum bažící po spravedlnosti, rozum domáhající se lidského pochopení, rozum učitelsky vážný? Co když historie žertuje?“

Milan Kundera (*Žert*, Praha 1967).

Pokus o úvod

„Budeme počúvať reči, budeme sa dívať na činy človeka, budeme si ich zrovnávať, budeme svojim rozumom i svojim svedomím kontrolovať každého človeka, kto sa chce v politickom živote zúčastniť. A ja vás prosím, tento istý kritický postoj, aby ste mali aj ku mne, a po čase posúďte, či som postupoval čestne, či som vás opil.“

Gustáv Husák¹

„Byl iniciátorem zmrtvělosti, vykonavatelem cizích instrukcí, autorem nehybnosti a šílené nudy, dirigentem národní apatie a podprůměrnosti duchovního života.“

Milan Šimečka²

„Bol múdry, nenormálne schopný, trpezlivý a pokorný. Husák bol nenormálny politik. To bol svetový politik.“

Jožo Ráž³

„Kdyby se byl věnoval chemii, fyzice, astronomii apod., mohli jsme možná mít dalšího nositele Nobelovy ceny. Ale pro historický úspěch v politice jen inteligence a pracovní zdatnost nestačí.“

Vladimír Kadlec⁴

„Husák ešte s niekoľkými si odsedel pár rokov pre takzv. buržoázny nacionalizmus, čo v bežnej reči by sa povedalo ‚odpor proti nadvláde Prahy a snaha po slovenskej neodvislosti‘.“

Jozef Kirschbaum⁵

¹ Archiv Rozhlasu a televízie Slovenska, videozáznam Zhromaždenie vysokoškolákov v PKO 19. 3. 1968, Bratislava.

² Milan ŠIMEČKA: *Konec nehybnosti*, Praha 1990, s. 9.

³ Karol SUDOR (ed.): *Jožo Ráž: Gustáv Husák bol svetový politik*, 6. 3. 2007, online: <http://kultura.sme.sk/c/3178092/jozo-raz-gustav-husak-bol-svetovy-politik.html>.

⁴ Vladimír KADLEC: *Podivné konce našich prezidentů*, Hradec Králové 1991, s. 320.

⁵ Jozef KIRSCHBAUM: *Boj slovenských pokolení o samostatnosť*, in: *Kalendár Kanadskej slovenskej ligy*, roč. 12, 1964, s. 32.

„Nerobme si ilúzie, on začal tie praktiky používať, aby neskôr aj jeho zomleli. Ale zase nebol krvilačný. Bol sice ‚železná ruka‘, ale nie krutovládca.“
Jozef Jablonický⁶

„Husák byl politik, který měl šanci, který by našel východisko ze situace v roce 1968 a podnikl by racionální kroky, aby nedošlo v Československu k vojenské okupaci. Husák byl politik, který odpovídal pokrokovým požadavkům doby.“
Lubomír Štrougal⁷

„To byl člověk moci. Jednoznačně. Fanatik politiky. Do dějin vejde jako černá figura.“
Jan Křen⁸

„Je muž moci, ale i muž hlubokých lidských tragédií. Za tragédii pokládám i to, že se o něm nemluví, že propadl do zapomnění.“
Jiří Pernes⁹

„Lze tu mluvit jistě o osobní Husákově tragédii, ale důležitější se mi zdá, že to byla nakonec tragédie pro národ...“
Zdeněk Mlynář¹⁰

„Môžeme a aj musíme jeho politike vytýkať mnohé, ale nemôžeme poprieť, že za jeho éry Slováci dosiahli federáciu i cirkevnú provinciu.“
Imrich Kružliak¹¹

„To je iste pravda, lenže! – Husák jednoducho zneužil slovenský národný pohyb na svoj mocenský vzostup, a to spôsobom, ktorým podrazil národné hnutie slovenské takisto ako české.“
Jan Tesar¹²

⁶ Jozef JABLONICKÝ: *Fragment o histórii*, Bratislava 2009, s. 551.

⁷ Lubomír ŠTROUGAL: *Ještě pár odpovědí*, Praha 2011, s. 79.

⁸ AÚSD, Komise, R 67, *záznam rozhovoru s J. Křenem z 20. 6. 1990*, s. 12.

⁹ TV dokument Petra Lokaje *Ta lidská bezmoc moci*, Česká televize 2006.

¹⁰ Zdeněk MLYNÁŘ: *Mráz přichází z Kremlu*, Praha 1990, s. 241.

¹¹ Imrich KRUŽLIAK: Muž a doba. (K 65. narodeninám Dr. Jozefa M. Kirschbauma). [Původně uveřejněno v Bulletinu Svetového kongresu Slovákov č. 30 z roku 1978.], in: Blažej Belák – Peter Maruniak (eds.): *Jozef M. Kirschbaum (1913–1993)*, Martin 1995, s. 172.

¹² Jan TESAR: *Namísto úvodu*, in: Andrej Ferko: *Balada o doktorovi Gustávovi Husákovi*, Bratislava 1997, s. 7.

„Husák je ochoten obětovat cokoli a kohokoli – zásady, sliby, program, přátele, spolupracovníky, nedávné politické partnery, své slovo, dobré jméno a čest, jen aby dosáhl, rozmnožil a pak uchránil to, na čem mu jediné záleží – moc a slávu.“

Vilém Prečan¹³

„Je mu možné vyčítat mnoho, ale největší výtky dělají ti, co nic nedokázali a nikdy nedokážou. Tato doba a doba budoucí zejména by potřebovala takového Husáky.“

Miroslav Štěpán¹⁴

„Gustáv Husák a jeho normalizátorská kamarila patria pred súd.“

Ladislav Mňačko¹⁵

„Naopak, prichádza čas prísnej, objektívnej analýzy ich činov, rozhodnutí. [...] Causu Husák nepredkladajme prokurátorom a sudcom, ale historikom, ktorí v tichu pracovne porovnajú všetky klady a zápory druhého prezidenta – Slováka.“

Ján Smolec¹⁶

„V každém okamžiku, kdy máte pocit, že se díváte na svět neutrálně, že váš pohled je neutrální, je třeba, abyste se sám sebe trochu bál.“

Václav Bělohradský¹⁷

Pokud jsem někomu, ať už historikovi, známému či náhodnému člověku, sdělil informaci, kým že se to vlastně zabývám, aniž bych se více snažil, strohá dvouslovní odpověď „Gustávem Husákem“ vzbudila ve většině případů zájem a přerostla v samostatné téma hovoru. Často přitom nenechala dotyčné chladnými a vybudila je i k obšírnějšímu vyjadřování vlastních názorů a hodnotících soudů. Různorodost reakcí oscilovala od vulgárního výraziva či neméně emotivního zaúkolování mé osoby, abych především vykreslil objekt mého zájmu co nejhůře, až k pohoršení nad tím, jakým způsobem dnešní média tendenčně prezentují bývalý režim a jeho politické aktéry, kteří by přitom v porovnání se

¹³ Vilém PREČAN: Gustáv Husák prezidentem ČSSR [25. 5. 1975], in: Milan Drápala (ed.): *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973–1983*, Brno 1994, s. 151.

¹⁴ TV dokument Petra Lokaje *Ta lidská bezmoc*.

¹⁵ Ladislav MŇAČKO: Zamatový rok [Národní obroda, 23. 10. 1990], in: *Výber*, 1990, č. 51–52, s. 34.

¹⁶ Viliam PLEVZA: *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril*, Bratislava 1991, s. 8 a 10.

¹⁷ TV film Roberta Sedláčka *Václav Bělohradský: Nikdo neposlouchá*, ČT 2004.

soudobou situací a politikou spíše obstáli. Do značné míry jsem si nejednou vyslechl výše v citacích uvedené teze a argumentaci. Zaznamenal jsem ovšem i ohlasy u mladší generace, kde již zcela scházelo povědomí o tom, že nějaký Husák vůbec kdy byl.

Jedná se o přirozené jevy; jednak důsledek toho, že čas neúprosně pracuje a minulé děje i jejich tváře stále více upadají do zapomnění, jednak důsledek poměrně silné posmrtné životaschopnosti JUDr. Gustáva Husáka, CSc. (10. ledna 1913 – 18. listopadu 1991) či lépe řečeno jeho obrazu, který provázel a stále v nějaké podobě provází velkou část české a zejména slovenské společnosti. V posledních letech se přitom začíná o Husákovi stále více veřejně hovořit. Stává se objektem zájmu historiků, publicistů i umělců. Zádumčivě se na nás usmívá z televizních obrazovek, dokonce i z divadelních prken, která, jak se alespoň říká, znamenají svět. Před několika lety rezonovalo sté výročí jeho narození, přičemž se uskutečnily vědecké konference či pietní setkání u jeho hrobu. Již pravidelně vzbuzuje rozruch také spor ohledně umístění Husákovy pamětní desky na jeho rodném domě v Dúbravce. A výčet rozhodně není u konce. Uvědomíme-li si, že Husák s různou intenzitou a v rozličných ohledech vstupoval šedesát let do česko-slovenského veřejného prostoru, nelze se divit, že se v něm pohybuje dodnes.

U české veřejnosti je Gustáv Husák nejčastěji spojován s kunderovskou úlohou *prezidenta zapomnění*, přičemž vzbuzuje rozporuplné, ale spíše – zdá se – negativní reakce. Slováci svého rodáka pojmají komplexněji a více si také připomínají předcházející s ním svázaná období a kauzy, bez jejichž znalosti lze porozumět jeho životu velmi omezeně. Politik, jenž se stal pro Čechy symbolem pro jednu periodu dějin, prožil na události bohatý a zároveň dramatický životní příběh, který je však opředen množstvím nevyjasněných otázek a *bílých míst*. Navíc v průběhu času vzniklo, jak to tak bývá v případě významných lidí, množství mýtů a polopравd, které byly umocněny měněním se výkladem dějin – historik je doslova vybízen k reakci.

Osobnosti Gustáva Husáka jsem se věnoval devět let, zvolil jsem si ho jako téma svých vysokoškolských absolventských výstupů. V diplomové práci jsem se snažil rekonstruovat, jak se Husák stal „buržoazním nacionalistou“, a podrobně rozebíral jeho kauzu.¹⁸ Husákův příběh mne tenkrát nadchl natolik, že jsem mu zůstal věrný a zapsal se na doktorské studium, cestoval po domácích a zahraničních archivech, knihovnách i pamětnících. Průběžně jsem o něm uveřejňoval dílčí texty a nyní předkládám knihu, která vychází z mé disertace.¹⁹ Cílem bylo splatit historiografický dluh, kdy stále scházela podrobná a zároveň komplexní

¹⁸ Michal MACHÁČEK: *Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu* [diplomová práce] Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2011.

¹⁹ TÝŽ: *Gustáv Husák. Politická biografie se zvláštním zřetelem k česko-slovenským vztahům ve 20. století* [disertační práce], FF UK, Praha 2017.

biografie o životě a díle této přední slovenské a československé politické osobnosti. Není třeba zakrývat, že se přitom jednalo o téma atraktivní nejenom pro historika, nýbrž i pro českou a slovenskou veřejnost. Domnívám se, že v těchto souvislostech se nabízel volný prostor pro rozšíření a posléze prezentaci badatelské činnosti, který se pokouším vyplnit.

Biografie jako historiografické východisko²⁰ má obecně bohatou minulost, a pokud je k ní přistupováno seriózně, patří mezi nejobtížnější žánry. Životopisec je totiž nucen nejenom výborně znát svého „hrdinu“, ale neméně také jeho sociální vazby a dobový kontext. Biografické práce přitom plnily v různých dobách různé funkce a byly i historiky velmi vyhledávaným druhem tvůrčí a souběžně výdělečné činnosti. Až v souvislosti s obratem v dějepisectví, který byl způsoben po druhé světové válce vlivem myšlenek francouzské historiografické školy Annales, se v anglosaském prostředí hovoří o ústupu od čistě biografických témat k sociálním dějinám a procesům, aby se o několik desetiletí později opět mohlo mluvit o renesanci životopisného přístupu a návratu konkrétního historického aktéra do historiografické hry. České a slovenské dějepisectví si v této otázce zachovalo chladnější hlavu a biografický žánr se průběžně těšil jeho velkému zájmu.

Podle historika Jacquese Le Goffa si životopisec během své práce vytváří se svým „hrdinou“ vztah, který dále rozvíjí, což je „jedno z kouzel a zároveň i největších nástrah“ jeho snažení.²¹ Často se přitom stává jeho advokátem, nebo naopak prokurátorem, který usiluje o legitimizaci, či delegitimizaci jeho veřejné činnosti. Oběma přístupům je společné, soudí jiný významný francouzský historik, Antoine Marès, že se prezentují jako faktograficky i interpretačně pravdivé. „Advokaci“ provozují buď sami ještě žijící aktéři či jim pozitivně nakloněné osoby. Naopak „prokurátoři“ se etablojí z politických protivníků „hrdiny“, nepřejících žurnalistů, nejednou chtivých se přihřát na jeho velikosti, ale rovněž z jemu blízkých osob, které se časem staly jeho nepřáteli a snaží se zpochybňovat jeho politická rozhodnutí nebo poukazovat na jím spáchané křivdy.²²

Dnes již uplynulo více než čtvrt století od poslední razantní změny našeho politického režimu. Mimochodem, žádnému modernímu českému, respektive československému zřízení nebylo dopřáno bez přerušení tak dlouhého trvání. Domnívám se, že prodlužující se odstup umožňuje větší rozhled a tlumí vášně

²⁰ Obecně i na příkladu případových studií k problematice historiografických biografii viz Augustín MAŤOVČÍK – Pavol PARENIČKA: *Biografistika. Stav, podoby a metodika biografického bádania na Slovensku*, Martin 2005; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ – Marie MAKARIUSOVÁ (eds.): *Metodické problémy moderní biografistiky*, Praha 2010; Bohumila FERENČUHOVÁ a kol.: *Biografia a historiografia. Slovenský, český a francúzsky pohľad*, Bratislava 2012; též příspěvky Jiřího Štaifla, Lenky Rezníkové a Lukáše Fasory in *Dějiny – Teorie – Kritika*, roč. 12, 2015, č. 1, s. 93–132.

²¹ Citováno dle Michal KŠIŇAN: Ako napísať historickú biografiu? Prípád Štefánik, in: B. Ferenčuhová a kol.: *Biografia a historiografia*, s. 121–122.

²² Antoine MARÈS: Ako písať biografii Edvarda Beneša? Medzi zvodmi hagiografie a hyperkritickým diskurzom, in: *Tamtéž*, s. 17–18.

Autor se svojí sestrou jako pozdní „Husákovy děti“ (léto 1989).

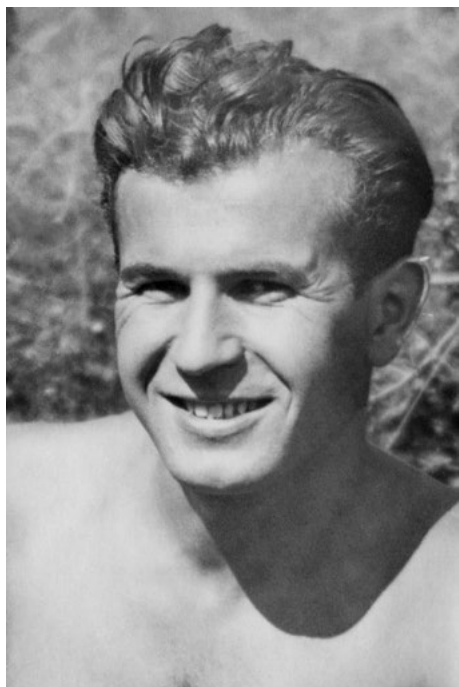
i účelovost. Patřím ke generaci, která již není emocionálně zainteresovaná v Husákově příběhu. Když 18. listopadu 1991 Husák zemřel, byl jsem „stár“ necelých šest let, nemám s ním žádné nevyřízené osobní účty (viz podkapitola *Husákoví historici – historiků Husák*). Poprvé jsem se s Husákem patrně setkal již ve školce díky knížce historika Petra Čorneje o českých panovnících s poutavými ilustracemi Jiřiny Lockerové a Pavla Majora.²³ Následně mne silně zaujal jeho dramatický životní příběh – v souvislosti se slovenskými reáliemi na mne působil až exoticky – v dokumentárním filmu historika

Jiřího Pernese a režiséra Karla Fuksy *Takoví nám vládli*,²⁴ který pojednával o československých komunistických prezidentech. Přesto, když jsem si osobnost Gustáva Husáka o deset let později zvolil na semináři Jana Rychlíka jako vysokoškolské absolventské téma, byl (nejenom) pro mne do značné míry stále velkou neznámou.

Zpočátku, když jsem se ještě rozkukával, byl přítomen strohý zestárlý muž s robotickou chůzí skrývající se za tlustými dioptrickými brýlemi a floskulovitými projevy pronášenými lámanou češtinou. Trávil jsem čas s představou, kterou evokuje jeho černobílý prezidentský portrét. Obraz se však postupně měnil a nabýval barev. Starý státník přicházel o své šediny a bohatě se rozhovořil mimo rámec oficiálních projevů. Stanul přede mnou v jedné osobě normalizátor i reformátor, charismatický tribun lidu a plamenný obhájce slovenských národních zájmů, kterého se obával jak Antonín Novotný, tak Alexander Dubček a Vasil Biľak, zpočátku i Sověti. Politického suveréna vystřídal trefný publicista a vědecký pracovník Slovenské akademie věd. Před pohublým z politiky odstrčeným akademikem se dostával na scénu *železný Gustáv*, jenž byl spolknut svou vysněnou revolucí, statečný vězeň označovaný za zrádce a nacionalistu. Předtím paradoxně první muž Slovenska, který obratně pomáhal nastolovat po druhé světové válce nový režim založený na monopolu moci KSČ, ovšem rovněž významný aktér Slovenského národního povstání a odboje. Další nánosy času a zapomnění ukrývaly studenta bratislavské právnické fakulty, levicového intelektuála a zdatného aktivistu doby meziválečné, který fascinoval rozhodnou agitací proti fašismu a vzýváním k zápasu za sociální spravedlnost. Houževnatý,

²³ Petr ČORNEJ: *Panovníci Českých zemí*, Praha 1992, s. 61.

²⁴ Jiří PERNES – Karel FUKSA: *Takoví nám vládli*, Česká televize 1999.

Husákova podoba, kterou si v paměti uchoval již málokdo (druhá polovina 20. let).

Gustáv Husák tak, jak ho zná dnešní veřejnost (prezidentský portrét; 70. a 80. léta).

cílevědomý a ambiciózní mladík z nuzných venkovských poměrů, jenž se pral se životem a nahlas snil sen, že jednou jemu i dalším generacím bude lépe, řečeno s jeho přítelem básníkem Ladislavem Novomeským: „*Ten rozprávkový chlapček nerozumne smělý, ten chlapček, ktorý skríkol hlasito, až beda, že kráľ je nahý, že nahý je celý,*“ aby se po uplynutí půl století sám stal spoře oděným vladařem... Nyní, po dopsání této knihy, bych svůj vztah k jejímu hlavnímu „hrdinovi“ bez velké nadsázky označil za normalizovaný.

K tématu jsem se průběžně snažil přistupovat z široké perspektivy a jako k otevřené diskuzi, a pokud jsem se řídil nějakým krédem, pak snad střízlivostí až kritičností k právě „vládnoucím ideálům“ a snahou nenechat se zahnat k přejímání výkladu dějin psaných jak vítězi, tak poraženými. Přesto si uvědomuji, že každé dílo je ovlivněno dobou a místem svého vzniku, stejně jako osobou pisatele, a mnoho faktorů je podmíněno intuicí a osobní zkušeností. Minulost není vlastnictvím ani kořistí, nýbrž prožitkem interpretovaným kýmkoliv z nás, za použití rozličných východisek a kritérií, a v neposlední řadě v kontextu naší přítomnosti. Proto jsem si vědom, že nabízím pouze jeden z možných pohledů a nepodceňuji ani podprahové vlivy, kterých se zákonitě nelze vyvarovat. Za jediné východisko považuji si je uvědomovat, ovšem nenechat se jimi paralyzovat, a průběžně provádět (sebe)reflexi, definovat si cíle a k nim zvolené cesty.

Z biografické práce bych rozhodně nechtěl mít „velké dějiny v malém“, kde by Gustáv Husák víceméně sloužil jen jako doplněk a z textu se vytrácel, což ovšem rozhodně neznamená, že bych rezignoval na znalost kontextu, kulturních rámců a sociálních souvislostí. Husák mi slouží jednak jako objekt mého zájmu, vyprávění z něho vychází a znovu se k němu vrací, jednak jako sonda, která rozvíjí tematická pole, jež dále rozvádím a problematizuji, přičemž průběžně se zaměřuji zejména na Husákovu veřejnou činnost, s ní související myšlenkový svět a obraz i otázku, v čem byl Husák synem své doby a kde ji přesáhl a v čem spočívá jeho význam. Husákovy *vzestupy a pády* provázely celé československé dějiny, jejichž důležitou rovinu vytvářely česko-slovenské vztahy a dějiny komunistického hnutí, a právě tyto průsečíky hodlám využít jako pilířová témata, čímž bude práce cíleně přesahovat biografický rámec.

Na rozdíl od některých trendů soudobé historiografie nezavrhuji pramen jako hlavní prostředek k poznání dějin a ani nerezignuji na možnost poznání minulosti tím, že bych utíkal k čisté dekonstrukci diskurzů a naraci. Domnívám se sice, že je zcela legitimní a může být také užitečné zdůrazňovat význam inovativních metodologicko-teoretických přístupů, avšak současně je nutné si uvědomit, že jejich ovládnutí ještě nezaručuje historiografický a obecně poznatkový přínos. Zarážející je přitom jejich místy až agresivní dikce a přehnaná kritičnost vůči konzervativnějším postupům, což mnohdy až zavání nárokem na monopolizaci „správné cesty“. Souhlasím s historikem Petrem Čornejem, že se zcela nedá zbavit dojmu, že kolikrát jde více o samoúčelnost, „vědecký snobismus“, než o tvůrčí přístup.²⁵ Mojí volbou je pragmatické a selektivní aplikování teorií tam, kde mi poslouží jako nástroj v hledání souvislostí a jako inspirační zdroje,²⁶ jejichž hlavní význam spatřuji také v tom, že prohlubují kritiku, a tím znejistují.

Zaměřuji se převážně na politické dějiny a snažím se osvětlit motivy chování hlavních aktérů, přirozeně zvláště Gustáva Husáka, prostřednictvím kombinace narativního a výkladového přístupu. Přidržuji se poctivé analýzy, které se zatím u vytyčeného tématu nedostává. Jejím základem je široce pojatá heuristika, která pomáhá prohlubovat kritiku pramene a jež se k danému tématu hojně nabízí; přitom je až s podivem, že soudobá historiografie jí dosud plně nevyužila. Mottem práce je také přinášet nová neotřelá a zároveň, pokud to bylo možné, prověřená fakta a svědectví, proto bylo nezbytné jít *ad fontes*. Studium archivního materiálu a literatury doplňuji dalšími zdroji, ať už se jedná o periodika, filmovou

²⁵ Petr ČORNEJ: *Historici, historiografie a dějepis. Studie, črty, eseje*, Praha 2016, s. 437–438.

²⁶ Nejvíce mne oslovily texty: Nikolaj A. BERDAJEV: *Komunismus a křesťanství*, Praha 2004, Erich FROMM: *Strach ze svobody*, Praha 1993 a Sigmund FREUD: *Woodrow Wilson. A Psychological Study*, Boston 1967. Jmenovaní autoři mne částečně inspirovali při tvorbě kapitoly o Husákově mládí a jeho myšlenkovém světě, Max Weber pak svým ideálním typem v otázce slovenského národního komunismu a historiografických narací. Max WEBER – Miloš HAVELKA (ed.): *Metodologie, sociologie a politika*, Praha 2009. Rovněž znalost východisek marxismu, resp. marxismu-leninismu byla pro mne nezbytná k pochopení myšlenkových kontextů, zejména v souvislosti s kampaní proti buržoaznímu nacionalismu.

i jinou uměleckou produkci, elektronická média či orální svědectví. Přistupují k práci uvedeným způsobem v naději, že výsledkem bude zkvalitnění dosavadních poznatků o dané problematice, na které budou moci navázat zájemci o další poznání, třeba i s inovativnějšími východisky a nástroji.

Kniha je standardně rozčleněna na samostatné kapitoly, které se zabývají Gustávem Husákem chronologicky a jsou členěny na kratší časové úseky i tematická pole. *První kapitola* (1913–1938) je zaměřena na otázky spojené s Husákovým mládím, jeho dětstvím, studiem a ranou aktivistickou činností ve studentském hnutí, spolcích a publicistice. Přináší podrobný rozbor sítě jeho sociálních vazeb a socioekonomických i psychologických faktorů, které ho přivedly ke komunistickému hnutí. Hledá odpověď na otázku, jakým způsobem se Husák vyrovnával se svým údělem, jak reagoval na události a co očekával od života a dějin, přibližuje jeho hodnotová a ideová východiska,²⁷ charakterizuje ho jako osobnost a partnera Magdy Husákové-Lokvencové.

Druhá kapitola (1938–1945) je orientována na Husákovu činnost a místo v protifašistickém odboji a Slovenském národním povstání, na to, jak se vyrovnával s milníky druhé světové války a pohyboval se v prostředí Slovenské republiky. Řešena je otázka jeho perzekuce a průběžně je reagováno na později vznesená obvinění vůči jeho osobě z padesátých let, která se vztahovala na Husákovy aktivity v tomto období, zvláštní pozornost je přitom věnována jeho údajným vztahům se slovenským ministrem vnitra Alexandrem Machem, účasti na exhumaci katyňských hrobů nebo jeho představám o státoprávním postavení poválečného Slovenska, zejména vizi o připojení Slovenska k Sovětskému svazu.

Třetí kapitola (1945–1948) mapuje Husákovy politické aktivity v období tzv. třetí Československé republiky, jeho vztahy a konflikty se spolustraníky, politiky konkurenčních politických stran, zvláště Demokratické strany, či katolickou církví. Zkoumána jsou Husákova stanoviska ve státoprávní otázce česko-slovenského vztahu či k politickému procesu proti někdejšími reprezentantům bývalého ľudáckého režimu Jozefu Tisovi a Alexandru Machovi, jeho taktika a aktivity ohledně parlamentních voleb, podzimní a únorové politické krize, jak se podílel na nastolení monopolu moci KSČ a nových pořádků.

Čtvrtá kapitola (1948–1960) osvětluje vznik politické kauzy slovenského buržoazního nacionalismu a způsob, jakým byl do něj Husák včleněn. Poukazuje na stěžejní provázanost s mezinárodními souvislostmi a také poodkrývá „nesoudružské“ vztahy mezi předními stranickými funkcionáři. Dále jsou nastolovány otázky spojené s Husákovým politickým pádem, vykonstruovaným obviněním,

²⁷ Při psaní nejen této kapitoly mi posloužila jako inspirativní zdroj teorie o generační zkušenosti. Ľubomír LIPTÁK: Generáciomer alebo... dejiny a jeden ľudský život, in: Ivan Kamenec (ed.): *Nepre(tr)žité dejiny*, Bratislava 2008, s. 42; sofistikovanejší Miloš HAVELKA: Česká kultura a politika před různými horizonty generační zkušenosti, in: Zbyněk Machát – Ondřej Slačálek – Milan Znoj (eds.): *Nezapomenuté historie. Sborník k 70. narozeninám Františka Svátka*, Brno 2007, s. 98–104.

soudním procesem a výkonem trestu. Pokouší se také osvětlit důvody toho, že Husák perzekuci ustál, a přibližuje jeho vězeňský myšlenkový svět a jeho komplikované vztahy se spoluvězni.

Pátá kapitola (1960–1968) je věnována Husákově osudu po propuštění z vězení, analyzuje jeho cestu k právní a stranické rehabilitaci, úsilí o návrat do vrcholové politiky, potýkání s vedoucími funkcionáři KSČ, zejména Antonínem Novotným a Alexandrem Dubčekem. Všímá si a rozebírá Husákovy aktivity na poli historické vědy a publicistiky, přičemž přibližuje jeho pozice v tehdejší historiografii, včetně polemik s exilovými historiky a českým domácím historikem Václavem Králem. Kladeny jsou také otázky, jak se vyrovnával se svým postavením a novou dobou, a to i v pozici realizátora česko-slovenské federace.

Šestá kapitola (1968–1977) dokumentuje Husákovu cestu do čela KSČ a příčiny toho, proč dokázal tak dlouho ve funkci setrvat, přičemž jsou v zorném úhlu jeho vztahy se sovětským politickým vedením. Jak a kam se posunuly jeho původní představy o procesu normalizace, jakou roli sehrál v otázce tvorby nových ideových východisek a politické praxe. Přiblížen bude jeho přerod z umírněného reformisty v normalizátora a o jaký kvalitativní posun se jednalo. Na příkladu prezidentské otázky budou podkryty vztahy Husáka s ostatními vrcholovými straníky a zodpovězena otázka, jak se Husák stal československým prezidentem, a přitom se současně udržel v čele KSČ.

Sedmá kapitola (1977–1991) je tematicky věnována osobnějším rovinám Husákovy života, například jaké mělo pro Husáka důsledky tragické úmrtí jeho druhé manželky. Přibližuje Husáka za jeho politickým zenitem, jeho vztah k perestrojce a změnám v Sovětském svazu po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova, Husákovu sesazení z funkce generálního tajemníka Ústředního výboru KSČ, jeho postoje během sametového předání moci a po odchodu z politiky. Stranou nezůstávají ani zdravotní otázky, včetně Husákovy úmrtí, a jeho údajný návrat do lůna katolické církve.

Závěr je pojat jednak jako shrnutí nabytých poznatků a možností dalšího výzkumu, jednak jako zamyšlení nad Husákovým významem v česko-slovenských dějinách, zvláště v souvislosti s nacionální otázkou a politikou. Poslední část knihy se pak věnuje otázce historických pramenů a historiografie, přičemž na konkrétních příkladech podrobněji mapuje vazby mezi historiky a Gustávem Husákem, o němž prezentuje typologii možných historických vyprávění.

V předkládaném textu je často operováno citacemi. Není tomu tak proto, že bych si chtěl ulehčit práci nebo úmyslně navýšit rozsah knihy, nýbrž kvůli snaze přiblížit čtenáři tehdejší atmosféru a jazyk aktérů. V této souvislosti jsem také usiloval v krajní míře o zachování slovenského znění citací, a to v původní gramatické podobě²⁸ (z ostatních jazyků, hlavně z ruštiny a okrajově z angličtiny

²⁸ Slovenské texty byly pouze upraveny podle dnes platných pravidel slovenského pravopisu.

a němčiny jsem překládal přímo do češtiny kvůli přístupnosti textu širšímu čtenářstvu). Vedla mne k tomu především snaha o zachování autenticity pramene, v neposlední řadě také vzdor proti dnešní praxi, kdy je v českém literárním světě snaha vše slovenské překládat. Slovenština je, stejně tak jako čeština, překrásný jazyk, nevidím proto důvod, proč české prostředí o Husákovu mateřštinu ochuzovat.

*„Tož demokracii bychom už měli,
ted' ještě nějaké ty demokraty.“*

Tomáš Garrigue Masaryk

Žalujem

*žalujem ja a žalujú iní
za všetky na nás spáchané viny
plakal som doteraz o pomoc volal
nikto ma nepočul bo nepotreboval*

*žalujem teraz a čakám súd
pravdu chcem počuť buď jak buď
telo som znivočil nohy už sodral
za moje plúca a svaly iný si odmenu
[zobral*

*citlivci čo neznesú hynúcej srny
[pohľadu
smejú sa, keď vidia jak padám od hladu
hynieme hynieme pýtame jest'
od vás vždy príde jóbova zvest'*

*nedbal som ved' ešte lásku mám k práci
[a žene
dnes i to zobrali v odplatu stavajú
[k stene
chcem-li žiť ruku mi na ústa kladú
v srdci mi zažali nenávisť bľadú*

*nechcete vidieť čo planie nám v očiach
bo vy ste v zámku a my len šťastia vášho
[na úbočiach
veľa nás čo vaša milosť o všetko
[zdiera
však človek pane môj to nie ťažné zviera*

*a preto žalujem súdiť však musí sa
[rovno a prísne
ináč my sami a vás súdili by sme
príde-li zasa jóbova zvest'
tu páni čakajte len našu päšť.*

Tyto žalující a ke konci i bojovné verše byly publikovány ve studentském periodiku *Svojeť* a jejich autorem byl jistý „Kola“.²⁹ Jednalo se o pseudonym, pod kterým se skrýval tehdy jednadvacetiletý čerstvý vysokoškolák Gustáv Husák, jenž jím odkazoval na baladické dílo spisovatele Ivana Olbrachta *Nikola Šuhaj loupežník*.³⁰ Příběh odvážného zbojníka, který „bohatým bral a chudým dával“, ztělesňoval věčnou touhu prostých lidí po svobodě, spravedlnosti a důstojném životě a naplňoval tak obdobný mýtus jako Juraj Jánošík, jenž si vydobyl pověst prvního slovenského komunisty (komunisté propagačně využívali tyto romantizující představy již od počátku 20. let).³¹

Olbrachtovo dílo je situováno do časů první světové války a krátce po ní, tedy i do období Husákova mládí. Velká válka, jak byl v této době největší konflikt v dějinách lidstva nazýván, nezanechala za sebou jen proměnu státních hranic, ale i deziluzi a živnou půdu pro nové ideologie, stála totiž životy milionů lidí. Když se dnes projdeme po staré Dúbravce, po místní Jadranské ulici, tak skoro naproti domu, kde rodina Gustáva Husáka bydlela, stojí pomník padlým, který udává 40 jmen místních mužů, kteří kvůli cizím zájmům přišli o své životy.

*„Mnozí z těch, kteří přece jen přežili, se v odpovědích na neodbytnou otázku otázek, jak se to mohlo stát, obrátili proti řádu, který ještě nedávno vypadal na civilizační triumf a důstojný život, a teď se jevil téměř jako inspirátor útoku pochybné či zneužitě civilizace na lidské žití. Vzplanuly barbussovské ohně hněvu a zároveň touhy, aby bylo jinak. Odvěké přání po spravedlivé společnosti se po roce 1918 konkretizovalo v politicko-ideologických hnutích, která měla ve štítu – a některá i ve zbroji – heslo teď nejpřitažlivější, až inflační, přitom obsahově neurčité, nejednotné i jen mlhavé – socialismus.“*³²

1.1 DĚTSKÝ SVĚT AUGUSTÍNA HUSÁKA

Bouřlivý vývoj postihl i střední Evropu. Mohutné habsburské impérium, Rakousko-Uhersko, našlo ve válce svou zkázu a rozpadlo se na řadu nástupnických států. Jedním z nich bylo Československo. Velice nesourodá republika dostala do vínku nespočet svízelných problémů. Nový stát se skládal z několika historických útvarů či jejich modifikací, osídlených několika národy a etniky, z čehož pramenily národnostní rozpory a konflikty se sousedními státy.

²⁹ KOLA [Gustáv HUSÁK]: Žalujem, in: *Svojeť*, roč. 10, únor 1934, č. 6, s. 6.

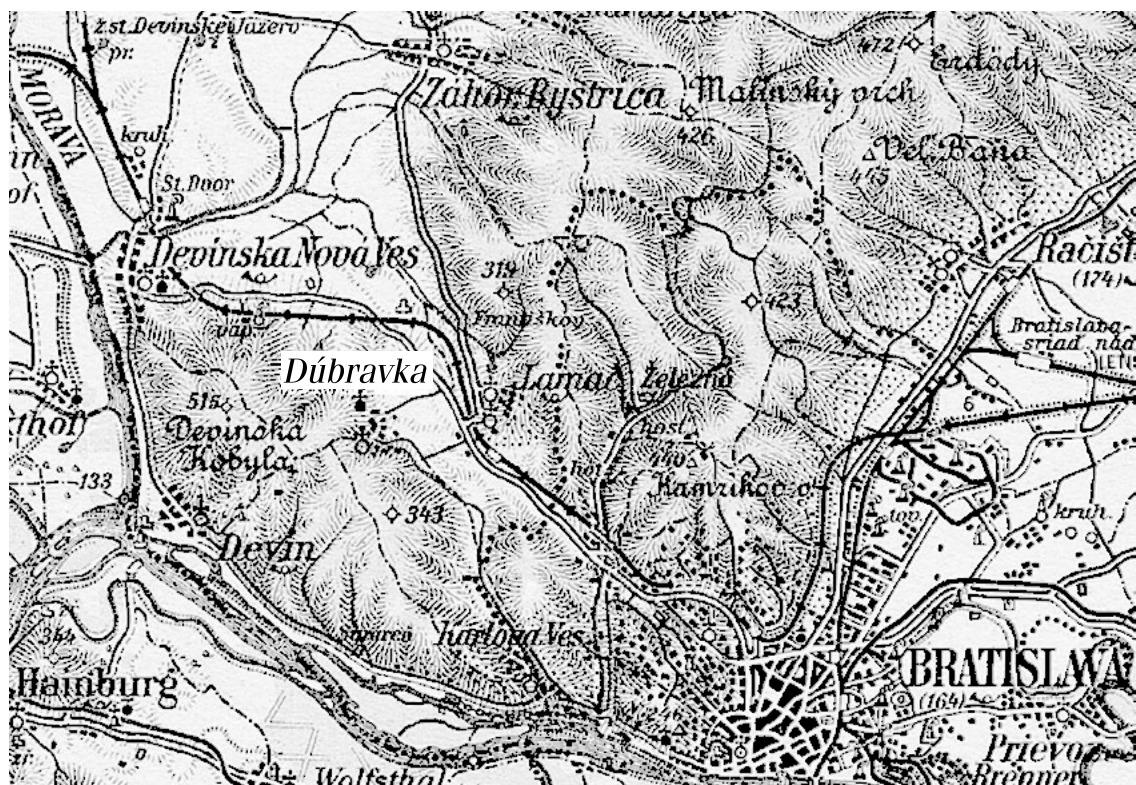
³⁰ Rozhovor autora s V. Husákem z 9. 10. 2012.

³¹ Ivan KAMENEC: *Začiatky marxistického historického myslenia na Slovensku*, Bratislava 1984, s. 27–28.

³² Robert KVAČEK: Slovo na úvod, in: Jaroslav Pažout (ed.): *Komunističtí intelektuálové a proměna jejich vztahu ke KSČ (1945–1989)*, Praha – Liberec 2013, s. 12. K vlivu války na život v Dúbravce viz Katarína JAKUBČÍKOVÁ – Katarína PETKANIČOVÁ: *Mamkina Dúbravka*. Žikava 2015, s. 48–57.

Pomník obětem první světové války v Důbravce.

Mapa okolí Bratislavy ze začátku 20. století. Z matričních záznamů vyplývá, že Husákův rod trvale žil v Dúbravce od konce první poloviny 19. století, kdy se tam přiznal Husákův prapradědeček Tomáš Husák z 20 km severně vzdáleného města Lozorna.

Významné místo v novém státě zaujímaly Horní Uhry (Slovensko, které bylo do té doby nedílnou součástí Uherského království) transformované na Zemi Slovenskou. Změnám v názvech neušlo ani hlavní slovenské město, Prešpurk, přejmenované v březnu 1919 na Bratislavu. Poblíže metropole na Dunaji se rozprostírala v oblasti Záhoří víska Dúbravka, která je dnes její součástí. Obec se profilovala jako čistě zemědělská oblast, kde převládalo chudší maloroľnícké obyvatelstvo katolíckeho vyznání (z tisíce tamějších obyvatel asi jen pět zámožnějších rodin vlastnilo kolem pěti hektarů půdy). Lidé pracovali na svých polích nebo vinohradech a přebytky z úrody pak prodávali v blízké Bratislavě nebo ve Vídni. Zvláště místní druh třešní vydobyl obci proslulost, vozily se i do Prahy. Někteří méně majetní obyvatelé pak navíc chodili na letní sezónní práce a s rozvojem průmyslu se též nově otevřela možnost přivýdělku v továrnách, ve stavebnictví, na železnici či v těžbařství.³³

³³ Podrobněji viz Ján PODOLÁK (ed.): *Záhorská Bratislava*, Bratislava 1986, s. 30–39.

Důbravka ve 30. letech 20. století. Tento snímek, stejně jako i některé další, pořídil její nejslavnější rodák Gustáv Husák.

To byl i předválečný úděl Důbravčana Nikodema Husáka, z jehož manželského svazku s Magdalénou Husákovou, rozenou Fratričovou, vzešel na svět desátého ledna roku 1913 chlapec, po dvou dnech pokřtěný jménem Augustín.³⁴ Stejně se jmenoval již jeho dědeček z otcovy strany a Gustáv Husák oficiálně užíval toto jméno během studií a obvykle i za války. Zajímavostí je, že jeho matka porodila tři roky před ním potomka, který nesl stejné jméno, ten však zemřel v šesti měsících na tuberkulózu.³⁵ Tato nemoc byla příčinou četných úmrtí v tehdejší Důbravce a brzy způsobila další tragédii v Husákově rodině. V dubnu 1914 jí totiž podlehl i samotná Magdaléna Husáková.³⁶ Gustáv Husák tak svou matku nikdy nepoznal.

Následující měsíc byl úspěšně spáchán atentát na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, synovce císaře Františka Josefa I. a jeho předpokládaného

³⁴ V matrice je udáno jméno *Augustinus* a v rodném listě *Augustin*. AŘKFB-D, *matriční kniha pokřtěných*, s. 57; NAČR, f. ÚV KSČ, G. Husák, k. 2, a. j. 5, *rodný list Augustína Husáka z 8. 10. 1933*.

³⁵ Augustín Husák (1910–1911). AŘKFB-D, *matriční kniha pokřtěných*, s. 51.

³⁶ Tamtéž, *matriční kniha zemřelých*, s. 27.

1913.	Januarii	Augustinus.	matr.	legit.
2.	10.	12.		

Husák Nicodemus operarius et Patris Magdalena, consors.	Pozsony-Hidegkút 149.	Glity Gregorius oper. rusticus et Scepka Catharina.	Kutawitz Moyš.
--	--------------------------	---	-------------------

Zápis z dúbavské matriky o narození a křtu Augustína (Gustáva) Husáka.
 Záznam rovněž obsahuje jména jeho rodičů, kmotrů, faráře Antona Moyše
 a místo narození (Pozsony-Hidegkút maďarsky znamená Bratislava-Dúbravka).

Rodný list.

Zem: Slovensko
 Okres: Bratislava

Bežné číslo	Doba zápisu (deň, mesiac, rok)	Doba narodenia (deň, mesiac, rok)	Meno dieťaťa, pohlavie, náboženstvo	Meno a priezvisko, zamestnanie (postavenie) a bydlisko		Náboženstvo	Vek	Miesto narodenia, keď matka neporodila v svojom bydlisku	Prípadné poznámky pred podpisom. — Podpisy
				rodičov					
10	10. jan. 1913	10. jan. 1913	Augustín Chlapec r. kat.	Nikodem Husák robotník	r. kat. 31				
				Magdalena Frainčová	r. kat. 29				
				Antona o. 149					

Dodatočné zápisy. Opravy

Svedčí, že sa tento výťah doteraz srovnáva s matrikou narodených okraj matričného obvodu.

Rev. Nov. Berkov

v Rev. M. H. 8. X. 33

K. h. čo poplatok zaplatený

za vystavenie listiny pod č. 126/982

126/982

(Číslo vzoru 5. m. 4.)

Rodný list Augustína (Gustáva) Husáka.

nástupce. Událosť sa stala spoušťačom reťazovej reakcie válečných konfliktů, již zmíněné první světové války. Nikodem Husák musel vzápětí narukovat a bojovat v řadách rakousko-uherské armády. Během otcovy nepřítomnosti si vzala malého chlapce a jeho dvě starší sestry Katarínu a Štefánii do opatrování dúbavská babička, Nikodemova matka. „Starenka nestačila ani pri najlepšej vôli starať sa o všetko. Predsa len tri deti sú aj pre mladú ženu dosť. Ja som mala vtedy

Husákova nejbližší rodina před odchodem Nikodema Husáka na bojiště první světové války. Vedle něho na lavičce sedí jeho matka, důbravská stařenka, a okolo nich nic netušící sourozenci, nejmladší z nich je 15měsíční Gustáv Husák (léto 1914).

osem rokov“, vzpomínala po téměř sedmdesáti letech Katarína. „*Mojou úlohou bolo starať sa najmä o malého. Nosievala som ho na rukách. Sestra aj musela ísť potom na čas do Lamače. Nedalo sa to vydržať – tri deti a z toho jedno také malé! Keď sa otec vrátil z vojny, bolo to rovnako zúfalé.*“³⁷

Nikodem utrpěl v bojích na Piavě těžší zranění hlavy a ruky a zbytek války strávil po vojenských lazaretech. Domů do Dúbravky se sice vrátil, ale coby válečný invalida, proto již nemohl sezónně pracovat na velkostatech v Rakousku či na jižním Slovensku a také ho odmítli přijmout na bratislavských stavbách, v kamenolomu nebo v bratislavské muniční továrně Patrónka, kde pracoval před válkou. Nezbyvalo mu nic jiného, než aby se živil jako drobný rolník, byl ovšem i v obecních službách. Působil jako člen tamější školské stolice a ve vedení obce, krátce také zastával post starosty (1925–1927).³⁸ Gustáv Husák líčil svého otce jako pragmatika: „*Už na ľudovej škole v zastrčenej dedine nám prízvukovali mimoriadne vážnu dobu nášho narodenia: ‚z vás vyrastú budúci prezidenti a ministri...‘*“, napsal v roce 1934 a pokračoval, „*len s otcom, ktorý zažil ‚staré časy‘, som sa nikdy nemohol shodnúť. Jeho stručné zhodnotenie dvoch štátnych foriem ‚čert ako diabol‘, až dnes stáva sa mi plne srozumiteľným.*“³⁹ Leccos možná napovídá i fakt, že Nikodem Husák se angažoval v meziválečném období u agrárníků a po druhém světovém konfliktu vstoupil do komunistické strany, dokonce se stal místopředsedou Revolučního národního výboru v Dúbravce.

³⁷ Osobní archiv V. Plevzy, a. j. 1679, text Heleny Dvořákové o mládí G. Husáka sestavený na základě vyprávění jeho sourozenců z 2. 9. 1981 [strojopis], s. 10.

³⁸ NAČR, f. MV, k. 24, I. G. Husák, záznamy a zprávy, vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950, s. 78–79; V. PLEVZA: *Vzostupy*, s. 14–15. Upřesněno rozhovorem autora s Agnešou Husákovou z 8. 6. 2011.

³⁹ I. KOLA [G. HUSÁK]: Nadvýroba problémů. O jeden vážný problém viac, in: *DAV*, roč. 7, duben 1934, č. 2, s. 29.

**Snímek domu na dnešní
Jadranské ulici
v Dúbravce, ve kterém
strávil Gustáv Husák
dětství.** Příbytek se
skládal z přední místnosti,
kde se učil, kuchyně,
v níž byl otevřený komín
a velká pec, ve které
se pekl chléb, a zadní
místnosti (1948).

Ještě v září 1920 uzavřel Nikodem nové manželství, s Márií, rozenou Vilemovou, která ovdověla v lednu téhož roku.⁴⁰ Vyženil další dvě dcery Júlii a Rozálii, ke kterým posléze přibyl ještě společný syn Štefan. Husákoví se přestěhovali v tento čas z dnešní Brižitské do sousední Jadranské ulice, kde zakotvili natrvalo. Ve společné domácnosti navíc bydlela Máriina sestra a matka, které spoluvlastnily tamější hospodářství. Z úředních dokumentů vysvítá, že Husákoví jej užívali a postupně také skupovali od Máriiny širší rodiny podíly menšího hospodářství, které zahrnovalo dům se zahradou a konopným polem o celkové rozloze jedné třetiny hektaru.⁴¹ Další rozšíření vlastnictví nastalo po úmrtí Nikodemovy matky, „stařenky“, o kterou se Nikodem Husák do té doby staral, a pak za zemřelou každoročně nechával pořádat mši, jak alespoň argumentoval obecnímu úřadu, aby nemusel platit finanční výlohy za nabytí její nemovitosti.⁴² Jisté přilepšení též nastalo po volbách do obecního zastupitelstva, kam byl Nikodem Husák zvolen za agrární stranu. V rámci první pozemkové reformy totiž došlo k rozparcelování majetku pozemkového magnáta Mikuláše Pálffyho ve prospěch drobnějších rolníků. Husákoví tak nakonec disponovali v součtu necelými čtyřmi hektary pole, které pomáhal zorávat jeden koník a kravky. Přesto neměla rodina kvůli otcově invaliditě a v jeden čas i desetičlenné domácnosti situaci snadnou a přivydělávala si na živobytí, jak se jen dalo.⁴³

⁴⁰ AŘKFB-D, *matriční kniha svateb*, s. 9–10.

⁴¹ NAČR, f. ÚV KSČ, G. Husák, k. 2, a. j. 6, *záležitosti advokátní kanceláře G. Husáka a V. Clementise (předvolání k soudu, poznámky, žaloby, rozsudky z 20. až 40. let 20. století)*.

⁴² SAB, pobočka Modra, f. Notářské úřady okresu Bratislava – okolí, Obvodní notářský úřad v Devínské Nové Vsi, Administrativní spisy 1900–1933, *odvolání N. Husáka proti nařčení z přírůstku hodnoty nemovitosti obecnímu úřadu v Dúbravce z 27. 11. 1932*.

⁴³ NAČR, f. MV, k. 24, I. G. Husák, záznamy a zprávy, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 78–79; upřesněno rozhovorem autora s Agnešou Husákovou z 8. 6. 2011.

Mládí Gustáva Husáka ve vzpomínkách jeho sourozenců (1983)

„V rodnom dome Gustáva Husáka býva dnes jeho sestra Štefánia Brankovičová. V kuchyni pod oblokom stojí biela lavička, dvere na dvor sú otvorené, povieva v nich čipkovaná záclonka. Rovnaká záclonka je na dverách so sklenenými tabuľkami, ktoré vedú do vedľajšej izby. Tam sa Gustáv Husák narodil.

„Pamätáte sa na to? Bolo to cez deň, či v noci?“ spýtame sa jeho sestry Štefky.

„Pravdaže sa pamätám. Bolo to v noci. Mali sme len túto kuchynku a izbu. Bývali sme tu všetci štyria: mama, otec, sestra a ja. Jeden brat nám umrel. Vtedy malé deti často zomierali. Mama sama žila už len niečo vyše rok po narodení najmladšieho brata.“

„Pamätáte sa, aká bola?“

„Bola – mladá. Tá jej mladosť mi najviac utkvela v pamäti. Z jej mladosti sa šírila pohoda a istota akú sme už potom veľmi nepocítili. Inak sme mamu veľmi nepoznali. Keď zomrela, mala tridsať rokov a to človek vlastne ešte nie je hotovou osobnosťou. Bola príčinnivá a pomáhala otcovi. Postavili si tento domček, žiaľ, skoro sme sa z neho sťahovali. Mama zomrela, otec musel narukovať a my sme šli k babke. Z vojny sa vrátil ako invalid. Na hlave mal sečnú ranu šablou a na rukách niekoľko ďalších jaziev. Robil síce okolo domu aj okolo hospodárstva, ale nemohol nič ťažkého dvíhať. Potom sa oženil. Vzal si vdovu, ktorá mala dve dcéry. Bolo nás mnoho a podmienky neboli najlepšie. Rozhodne nie také, aby sa dalo sedieť nad knihou. Ale brat sa dokázal sústrediť a nájsť si čas. Napokon, vtedy bol iný systém učenia: učilo sa naozaj priamo v škole. A on si ľahko pamätal. Nepotreboval vynaložiť veľa námahy na to, aby sa dobre učil.

Od malička horel pre spravodlivosť, rozhorčovala ho nerovnosť medzi ľuďmi, rozčuľovali ho nepravosti. Vždy ho zaujímali veci verejné a spoločné. Možno to bolo aj preto, že nemal také rodinné zázemie, ako iné deti. Možno práve to ho predurčilo, aby takto spoločensky cítil. Možno to bola aj povaha zdedená po našom otcovi, ktorý istý čas robil aj richtára. V každom prípade mal brat už ako malý chlapec veľký rozhľad a prekvapoval samostatnosťou.

Len čo trochu dorástol, doma sa mnoho nezdržoval. A to už bol potom jeho celoživotný osud. Vždy som ho vídala iba za stolom, zahĺbeného do čítania, či do písania. Stále sa niekam ponáhlal.“

[...] „Strašne rád sa učil,“ hovorí druhá sestra Gustáva Husáka Katarína Matrková. „Stále sedel v knihách. Veľmi chcel ísť na gymnázium. Aj kvôli tejto svojej túžbe plakal, lebo na také čosi spočiatku nebolo ani pomyslenia. Lúbil chlieb. Odrezal si krajec a to už bol obed.

Brat sa dobre učil a to mu uľahčovalo život na štúdiách. Dostával nejaké šaty aj topánky ako chudobný výborný študent. Keď mal 15 rokov, dostal už aj internát. Mal vždy vyvinutý zmysel pre spravodlivosť a cítil s chudobou. To bolo na ňom až nápadné. Spravodlivosť ako povahová črta. Vždy sa zamýšľal nad takými vecami, o ktorých by si človek myslel, že sa ho nemôžu týkať. Bol hlbavý, ale aj telesne šikovný. Rád športoval – bol futbalistom – a k športu viedol všetkých. Založil športový klub, ktorý mal mládež odvádzať od toho, aby chodila do šenku.“

Husákova rodina v Dúbravce. Zleva nevlastní matka Mária Husáková, její dcera Julka, Ludmila Lokvencová (sestra Magdy Husákové-Lokvencové), manžel Julky, manželka Gustáva Husáka Magda Husáková-Lokvencová, dcera Julky, Nikodem Husák a Štefan Husák (1942).

Husákovy vztahy s nevlastní matkou nebyly idylické. Mária by raději viděla svého nevlastního syna pracovat na hospodářství než trávit čas v knihách. V pozdější době se vzájemně ostentativně ignorovali a dokonce se údajně ani nezdravili. Nová matka byla hluboce věřící katolička a nabízí se v této souvislosti i domněnka, zda z toho nakonec nepramenila i Husákova pozdější averze ke katolicismu. Naopak starší sestry mu kompenzovaly chybějící mateřskou lásku, staraly se o něho a nedaly na něj dopustit, zvláště blízký vztah si vytvořil se sestrou Štefánií, Štefinou, jak byla familiárně oslokována. „*Usilovali sme sa mu troška nahradiť mamu. Ale to vlastne až neskôr, keď sme boli väčší a keď to naozaj potreboval už nielen v tej oblasti láskavosti, ale v konkrétnych veciach. Keď bol už študentom gymnázia a potom poslucháčom vysokej školy a keď potreboval oprat', požeľtiť a niekedy sa najesť domáceho jedla*“, vzpomíná Štefina. „*Pritom bol veľmi skromný. Pamätám sa, že našu pomoc, teda moju a sestrinu, nikdy nebral ako samozrejmosť. Vždy nám veľmi ďakoval za každú maličkosť, a ak si chcel niečo zobrat', požičať, vypýtať, aj tri razy sa opýtal, či môže.*“⁴⁴ Gustáv Husák měl své sestry velmi rád, později jako městský student je často

⁴⁴ Osobní archiv V. Plevzy, a. j. 1679, text H. Dvořákové o mládí G. Husáka sestavený na základě vyprávění jeho sourozenců z 2. 9. 1981 [strojopis], s. 4–5.

Husákoví sourozenci na tradičním rodinném setkání o Vánocích v Dúbravce (počátek 80. let). Zprava Gustáv Husák, Štefan Husák, Katarína Matrková a Štefánia Brankovičová, jež komentovala setkání s bratrem – prezidentem následovně: „*Keď príde, vždy len na chvíľu. Pripravíme chlebičky, trochu vína, zákusky a posedíme. Zide sa celá rodina, ktorá býva tu, v Dúbravke. Zhovárame sa. Je vždy veselý, aj keď unavený. Hovorí, že sa do tohto svojho rodného domu rád vracia, že sa tu dobre cíti.*“

chodil navštěvovat a ještě v pozici československého prezidenta za nimi jezdil na Štědrý den na tradiční rodinné setkání do rodné Dúbravky.

Gusto, jak byl Augustín Husák v běžném kontaktu oslovován, trávil volný čas v přírodě, hrami s hadrovým míčem a setkáváním s moudrými starými lidmi. Občas též vypomáhal otci na bratislavském trhu.⁴⁵ 1. září 1919 také nastoupil povinnou školní docházku, společně s ním navštěvovalo římskokatolickou lidovou školu v Dúbravce průměrně 60 až 100 dětí, které se mimo samotné výuky pravidelně účastnily oslav státních výročí, školních výletů či přírodovědeckých vycházek a byly také pod kontrolou školského inspektora i obvodního lékaře. Ze školní kroniky se dále překvapivě dozvídáme, že téměř polovina dětí složila v červnu 1925 abstinenční slib,⁴⁶ kterým se tehdejší školská osvěta snažila předcházet nešvaru alkoholismu.

Gustáv Husák vědomostně vynikal nad ostatními žáky, až to budilo údiv. „*Keď niekto niečo nevedel, učiteľ povedal: „No, Husák, povedz mu to,*““ vzpomíná jeho

⁴⁵ V. PLEVZA: *Vzostupy*, s. 15.

⁴⁶ AHMSRB, f. Bratislavské školy, Národní škola – Dúbravka, Š4880, *Kronika římskokatolické lidové školy v Dúbravce 1807–1934*, s. 2–10.

sestra Katarína.⁴⁷ Za Husákovými úspěchy se však neskrývalo jednostranné biflování, nýbrž výborná paměť a přirozená inteligence. Poučení i velkou zálibu, jež mu vydržela po celý život, skýtala Husákovi četba knih, které si nosil domů ze školní knihovny.⁴⁸ Neméně důležitou roli hrála Husákova ctižádost. V této souvislosti bývá pro ilustraci připomínána v různých obměnách anekdotická a snad i autobiografická historka o náhodném setkání mladičkého Husáka a jeho otce s důbravským farářem: „*Farár ho pohladil po hlávke a povedal: ‚No, Gustáv je šikovný chlapec, iste bude raz biskupom.‘ Malý Gustáv povedal: ‚Nie, ja budem raz pápežom.‘*“⁴⁹

Husák se tak řadil mezi nejlépe hodnocené studenty, i když o stupeň horší známky zpravidla dostával z kreslení, psaní, slohu, úhlednosti písemného projevu, ručních prací a také z mluvnice a pravopisu. Pravděpodobně s radostí a pocitem hrdosti si nesl dvanáctiletý Gusto Husák 27. června 1925 domů své závěrečné školní vysvědčení, ve kterém byl hodnocen již samými jedničkami.⁵⁰ Otevíralo mu totiž nové možnosti. Pomáhalo posílit argument, aby ve studiu pokračoval. To nebylo tenkrát vůbec samozřejmé, tím spíše pro jedince z nižšího sociálního prostředí. Z formálního hlediska bylo vyšší vzdělání sice přístupné všemu obyvatelstvu bez rozdílu sociálního původu, zpravidla se však jednalo o výsadu privilegovaných vrstev.⁵¹

„*Mnohý z nás si spomenie na chvíle, keď sa odpúťoval od chatrnej dedinky, od upracovaných rodičov, keď odchádzal na štúdia, aby sa stal múdрым a bohatým pánom. ‚Ej, otec, nič sa neboj! Až doštudujem, všetkým nám bude dobre,‘*“ zapsal Gustáv Husák autobiografickou vzpomínku později.⁵² Nakonec u Husákových rodičů zvítězila uvedená obecná představa, že vystudovaný syn přinese sobě i rodině slibnou budoucnost. Rovněž zapůsobilo přemlouvání místního učitelle Jozefa Töröka a zvláště faráře Antona Moyše,⁵³ který byl ústřední postavou

⁴⁷ Osobní archiv V. Plevzy, a. j. 1679, text H. Dvořákové o mládí G. Husáka sestavený na základě vyprávění jeho sourozenců z 2. 9. 1981 [strojopis], s. 12.

⁴⁸ Rozhovor autora s J. Štefančinovou z 23. 9. 2012. Školní knihovna byla založena v roce 1922 a čítala 161 svazků knih. „*Žiactvo [s] radostou a pilne číta, čo je dobrým znakom túžby po vzdelaní,*“ stojí v zápisi školní kroniky z konce školního roku 1923/1924. AHMSRB, f. Bratislavské školy, Národní škola – Dúbravka, Š4880, *Kronika římskokatolické lidové školy v Dúbravce 1807–1934*, s. 7.

⁴⁹ Vyjádření historičky Marty Vartíkové v TV dokumentu Petra Lokaje *Ta lidská bezmoc moci*, ČT 2006. Sám Husák údajně vyprávěl v 60. letech Vartíkové tuto historku. Rozhovor autora s M. Vartíkovou 7. 12. 2012.

⁵⁰ AHMSRB, f. Bratislavské školy, Národní škola – Dúbravka, Š4859, *trždní výkazy Augustína Husáka ze školních let 1921/22–1924/25*.

⁵¹ M. ROŠKOVÁ: *Pokrokové studentstvo*, s. 133–136. Ve školním roce 1925/1926 pokračovalo ve studiu pět žáků z Dúbravky na reálném gymnáziu a dva žáci na měšťanské škole. AHMSRB, f. Bratislavské školy, Národní škola – Dúbravka, Š4880, *Kronika římskokatolické lidové školy v Dúbravce 1807–1934*, s. 10.

⁵² G. HUSÁK [jako Ivan Kola]: Cestou menšieho odporu, in: *Šíp*, roč. 2, listopad 1934, č. 2–3, s. 3.

⁵³ V. PLEVZA: *Vzostupy*, s. 16. Jozef Török-Turianský (1897–1985) působil v Dúbravce od roku 1921. Před ním Husáka učil Alexander Lužica. Anton Moyš (1869–1957) byl důbravským farářem v letech 1905–1947.

Třída římskokatolické lidové školy v Dúbravce. Uprostřed dětí je učitel Jozef Török-Turianský a farář Anton Moyš. Gustáv Husák stojí jako čtvrtý zleva ve třetí řadě (1923).

staré Dúbravky a bez nadsázky provázel Dúbravčany od kolébky až ke hrobu. Farář Moyš se profiloval jako slovenský vlastenec a snažil se u místních rozvíjet národní povědomí a kulturní život. Pod jeho vedením se začalo hrát v obci divadlo ve slovenském jazyku již před válkou.⁵⁴ V pozdějších školních představeních vystupoval i mladičký Gusto, kterého ostatně farář Moyš také pokřtil⁵⁵ a vypomáhal mu při navazujících studiích, ba ještě těsně předtím. Když Gustáv Husák skládal přijímací zkoušku na gymnázium, vyskytnul se svízelný problém, neměl tam v čem důstojně odejít. Novou obuv nakonec pomohl zakoupit právě pan farář.⁵⁶ Gustáv Husák si Antona Moyše velmi vážil a vzpomínal na něho v dobrém i v pozdějších letech.⁵⁷

⁵⁴ Štefan BOROVSÝ a kol.: *Kronika Dúbravky*, Bratislava 2006, s. 54.

⁵⁵ ARKFB-D, *matriční kniha pokřtěných*, s. 58.

⁵⁶ Kveta SLYŠKOVÁ: Koľko cintorínov, toľko osudov, in: *Dúbravský spravodajca*, roč. 6, listopad 2012, č. 11, s. 19.

⁵⁷ Rozhovor autora s V. Husákem z 11. 10. 2012.

1.2 NA CESTĚ KE KOMUNISTICKÉMU HNUTÍ

V září 1925 nastoupil Gustáv Husák na osmileté státní reálné gymnázium v bratislavské Grösslingově ulici, které od roku 1930 neslo jméno československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Ústav sice přijímal převážnou většinu zájemců o studium, avšak pak kladl na své svěřence velmi vysoké nároky, aby byla zachována vysoká úroveň. Za nutnost bylo považováno sebevzdělávání,

Gustáv Husák jako gymnazista (1925).

na pět až sedm vyučovacích hodin denně měl žák věnovat dvě i více hodin domácí přípravě.⁵⁸ O náročnosti tamějšího studia svědčí i fakt, že kvůli přílišné přísnosti bylo gymnázium dotazováno i ředitelstvím Ministerstva školství a národní osvěty.⁵⁹ Ostatně z počátečního počtu 54 původních Husákových spolužáků se k maturitní zkoušce dostalo pouze jedenáct.⁶⁰

Jednalo se vsuktu o prestižní vzdělávací instituci, kde pod vlivem převážně českých profesorů vyrůstala budoucí slovenská elita. Gustáva Husáka například vyučoval významný český rusista a slovakista Josef Jirásek, jenž se angažoval v sociálnědemokratické straně. Mezi nejvýznamnější Husákovy spolužáky patřili budoucí operní zpěvačka Mária Kišonová-Hubová (matka herce Martina Huby)

či hudební skladatel Dezider Kardoš. O ročník výše studoval budoucí právník a žalobce v politickém procesu se slovenským prezidentem Jozefem Tisem Anton Rašla, zvaný Džugo, s kterým pojilo Husáka přátelství.

Prostředí bratislavského Masarykova gymnázia, zvláště Vlčkův sebevzdělávací kroužek, ve kterém se sdružovali tamější studenti za účelem volnočasových a vzdělávacích aktivit, zprostředkovaly Husákovi širokou škálu kulturně-naučného vyžití. Divadlo, výstavy, koncerty, přednášky, kino, školní čítárna či knihovna, to vše se mu nově otevřelo. Gymnázium uspořádalo nejednu zajímavou besedu s tehdy známými osobnostmi, například s cestovatelem a vědcem Františkem Běhounkem, závodním plavcem Janem Novotným či básníkem

⁵⁸ VII. výroční zpráva českoslov. štátného reálneho gymnázia v Bratislave za školský rok 1924/1925.

⁵⁹ SAB, f. Masarykovo gymnázium, k. 1, fascikl 77/25, *doplňk k protokolu k ozřejmení příčin chatrného prospěchu žactva z 3. 4. 1925.*

⁶⁰ Tamtéž, Š9056, *Třídní katalog I. A školního roku 1925/26.* Srov. tamtéž, Š9416, *Hlavní protokol maturitní 1931–1935, Výkazy VIII. A z roku 1933.*

Budova Masarykova gymnázia v Bratislavě, kde Gustáv Husák získal kvalitní středoškolské vzdělání.

Jánem Poničanem. Školní půda se také těšila návštěvě v Československu populárního historika a publicisty Roberta Williama Seton-Watsona či ministra školství a národní osvěty Ivana Dérera. Prezident Tomáš Garrigue Masaryk zavítal za studujícími na středoškolský internát. Živý zájem jistě vyvolala u dospívající mládeže přednáška amerického krajana George Macha o amerických ženách, prohibici, gangsterech a tehdejšímu starostovi Chicaga českého původu Antonínu Čermákovi.⁶¹ Zmíněný Vlčkův sebevzdělávací kroužek pořádal mimo přednášek též recitace, hudební a divadelní představení pro veřejnost. Gustáv Husák se ujímal funkce konferenciéra, přičemž si zahrál i divadelní role.⁶² Také navštěvoval šachový kroužek a úspěšně se zapojil do literární soutěže. Za práce na témata *Norský a slovenský sedliak podľa poviedok Bjørnsonových a Kukučínových a Čo vykonala cirkev pre kultúru*, které se bohužel nedochovaly, obdržel peněžitou odměnu.⁶³

Gustáv Husák se pravidelně řadil mezi premianty třídy,⁶⁴ avšak mimořádné studijní nadání doplňovalo silné sebevědomí a ctižádost. „*Některé psychologické*

⁶¹ Tamtéž, Š-8849, Pamětní kniha, záznamy z let 1928–1932.

⁶² Program XI. společenského večírku Vlčkova vzdělávacího kroužku, in: V. PLEVZA (ed.): *K 70. narozeninám Gustáva Husáka. Spomienky na mladost' a štúdium – Reálne gymnázium Bratislava 1928–1933*, Bratislava 1983.

⁶³ XIV. výroční zpráva Masarykovho štát. čsl. reál. gymnázia v Bratislave 1932/33, s. 25.

⁶⁴ Viz SAB, f. Masarykovo gymnázium, Š9282 až Š9289, hlavní katalogy 1925/6–1932/3, výkazy Augustína Husáka.

školy mluví o překompenzování pocitu méněcennosti,“ okomentoval Husákovu osobnost známý psycholog Slavomil Hubálek.⁶⁵ To pramenilo především z nelehké sociální situace, kterou Husák každodenně pocítoval a s kterou se velmi těžce psychicky vyrovnával. Svědčí o tom nejen jeho texty, ale i školní záznamy, podle kterých byl nucen opustit na čas středoškolský internát kvůli dluhům,⁶⁶ a dokonce se na něj vztahovala ošacovací akce, přičemž toto opatření se dotýkalo jen jednadvaceti žáků z celého gymnázia.⁶⁷

Studium zkrátka nebylo levnou záležitostí. Husák jako student s vynikajícími výsledky měl možnost využívat různá sociální stipendia a podpory a také tak činil. Kontinuálně například dostával od kvarty celoroční stipendium 700 Kč od nadace Jána Pálffyho, přičemž se o něj mohli ucházet jen žáci s velmi dobrým prospěchem a chováním a s úředním potvrzením o „skutečné chudobě“.⁶⁸ Ovšem, pro srovnání, ubytování na internátu měsíčně stálo 340 Kč. Husák byl nucen si porůznu přivydělávat. Během prázdnin pracoval v zahradnictví Valentová v Karlově Vsi, v továrně Patrónka či například nosil kufrý na nádraží. Navíc vypomáhal na rodinném hospodářství, zvláště během žní.

Od druhé třídy si také začal během studia vydělávat pomocnými písařskými pracemi a doučováním bohatších spolužáků, přičemž chudým kamarádům údajně pomáhal zadarmo.⁶⁹ Na své kvazi-učitelování vzpomínal dvojím způsobem, jednak že se mu dostalo pohoštění,⁷⁰ jednak že si zřetelněji uvědomoval sociální rozdíly. Podle statistik většina gymnaziálních žáků pocházela ze střední třídy, ale menšinově byly zastoupeny i děti rolníků a dělníků. Pro rodiče dětí z Husákovy třídy platilo ve školním roce 1927/1928, že 29 z nich bylo úředníky či učiteli, sedm obchodníky či živnostníky, pět rolníky, tři zřízeníci či dělníky a tři pracovali jako soukromníci.⁷¹

U Husáka se probouzela a dále rozvíjela silná frustrace a pocit sociální křivdy: „Na gymnáziu začne plebejský človečik posudzovať mesto, svet a veci už nie z kravského horizontu. Zle je mu v pánskej spoločnosti; mizerne živý a šatený, nepozná dobré spôsoby, ba ani sa len nevie vyjadrovať úradnou českoslovenčinou [...] naberá múdrosť sveta spolu s komplexami sociálnej menejcennosti.

⁶⁵ Vyjádření S. Hubálka v TV dokumentu P. Lokaje *Ta lidská bezmoc moci*.

⁶⁶ SAB, f. Masarykovo gymnázium, Š9452, *Jednací protokol 1926–1932*, s. 973 a 986; *tamtéž*, Š9464, *Index věcný – středoškolská péče*, s. 1202; *tamtéž*, Š9465, s. 591 a 723.

⁶⁷ *Tamtéž*, k. 1, fascikl 698/1927, *seznam žáků, kterých se týká ošacovací akce z 20. 12. 1927*.

⁶⁸ Stipendium ročně získalo kolem deseti studentů Masarykova gymnázia. *Tamtéž*, fascikl 641/1929, *Vyhlaška Ministerstva školství a národní osvěty o podávání žádostí o stipendia ze studentské nadace J. Pálffyho z 25. 9. 1929*.

⁶⁹ NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. Gustáv Husák. Záznamy a zprávy, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 79; Osobní archiv V. Plevzy, a. j. 1679, *text H. Dvořákové o mládí G. Husáka sestavený na základě vyprávění jeho sourozenců z 2. 9. 1981* [strojopis], s. 5 a 11; Rozhovor autora s A. Husákovou z 8. 6. 2011.

⁷⁰ L. ŠTROUGAL: *Ještě pár odpovědí*, s. 59.

⁷¹ IX. výroční zpráva čsl. štátného gymnázia v Bratislave za školský rok 1927/28, s. 40. Obdobně tomu bylo i v ostatních třídách a v následujících letech. Viz výroční zprávy.

Riaditeľ či profesori ani raz nepovedia: čo robí táto? Pozdravujte ho. Zrejme váha otcov je v ich spoločenskom postavení a peniazoch. A tým aj spoločenská hodnota detí. Ukáže sa to pri každoročnej štatistike „povolania rodičov“: univerzitný profesor, tabulárny sudca, generálny riaditeľ alebo aspoň obchodník, úradník, či železničiar. To znie hrdo. Ale roľník? A aj to je ešte naparovanie: veď poriadny roľník, gazda, nechodí na kravách a nemá problém dať korunu za písanku. Aj vyučovanie rozmazaných detí z lepších rodín vedie k poznaniu veľkých sociálnych rozdielov. A to všetko spolu s otváraním očí nájde rozumovú bázu a vysvetlenie v marxizme. Z odporu, protestu, plebejstva, z rozhorčenia nad svetskou nespravodlivosťou. Z túžby po lepšom svete,“ ozrejmjuje Gustáv Husák své motivy.⁷²

Jako jistý bod myšlenkového zlomu uváděl následující vzpomínku: „Ako kvartáni išli sme s priateľom po ulici, a rozmýšľali sme, čoby sme mali robiť, aby ten svet v budúcnosti lepšie vyzeral“. Nemohli sme sa shodnúť.“ A do toho potkali demonstrierajúci průvod nezamestnaných dělníků. „Boli špatne oblečení, na tvári zrejme stopy hladu, ale z očí im žiarila taká bojovnosť, odvaha, nadšenie, akého sme nevideli pri žiadnych parádnych oslavách a sprievodoch. Kričali a spievali. O chlebe a o slobode. Ustrašené paničky schovávali sa za brány. My sme sa ich nebáli. Veď jeden vyzeral ako môj otec, iný ako priateľov a všetci boli podobní ľuďom z našej dediny. Priateľ chcel ísť s nimi. Nie, vtedy ešte sme nešli. Cestou domov hovorí mi priateľ svojím naivným spôsobom: Vieš, ja by som chcel byť nezamestnaným! A nesmiali sme sa vtedy. Vtedy sme sa rozhodli. Instinktom srdcom, ešte téměř detským.“⁷³ V neposlední řadě se jednalo i o formu přirozeného vzdoru mladého člověka vůči společenskému systému, starší generaci, tedy také rodině.

„Celá rodina, v ktorej som vyrastal, žila vo veľmi ťažkých sociálnych podmienkach, napriek tomu však triedne neuvedomelá, zaťažená náboženskými predsudkami, politickým otázkam a najmä socialistickému hnutie nevenovala žiadnej pozornosti,“ vzpomíná Husák. Důležitým faktorem, který měl na něho vliv, byl intenzivnější kontakt s nacionálně a sociálně různorodějším městským prostředím. Během letních prázdnin roku 1929 totiž pracoval jako brigádník v dělostřeleckém oddělení bratislavské zbrojovky Patrónka, kde na něho působili „ideově uvědomilejší“ dělníci,⁷⁴ a od podzimu téhož roku pak začal přebývat na středoškolském internátu v bratislavské Prayově ulici.⁷⁵ Není bez zajímavosti,

⁷² G. HUSÁK: Ako sme dobýjali Bratislavu. Spomienky na Vlada Clementisa III, in: *Kultúrny život*, roč. 22, 18. 8. 1967, č. 33, s. 3; obdobně se vyjádřil tehdejší Husákův starší spolužák Štefan NUKOVIČ: O študentoch z dediny a z mesta, in: *Svojeť*, roč. 6, 1930, č. 9–10, s. 260–261.

⁷³ Ivan KOLA [G. HUSÁK]: S kým...? in: *Šíp*, roč. 2, září 1934, č. 1, s. 3.

⁷⁴ NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. G. Husák. Záznamy a zprávy, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 79.

⁷⁵ SAB, f. Masarykovo gymnázium, Š8986, hlavní katalog 1929/1930, výkaz třídy V. A č. 22.

Gustáv Husák (druhý zleva ve druhé řadě) se svými spolubydlícími ze středoškolského internátu v Bratislavě (listopad 1929).

že ve stejné ulici sídlila zprostředkovatelna práce a bydleli přední mládežnickí komunističtí agitátoři Imrich Roth s manželkou Františkou.⁷⁶

Pro dospívajícího chlapce, který znal jen rodnou vísku a její blízké okolí, to muselo znamenat velký zlom. Gustáv Husák se odpoutal od rodiny a nabýval kritičtější pohled na svět, který usměrňovali jeho levicově orientovaní spolubydlíci a vrstevníci. Husák také docházel do skupiny bratislavské dělnické mládeže a Komsomolu, který pořádal recitační kroužky či přednášky na Dunajskej ulici v Bratislavě.⁷⁷ Jeho gymnaziální spolužák Aquinas Mária Juraj Gabura konkrétněji vzpomíná, že Husák „*asi tak v sexte – septime pod vplyvom istého oktávána si osvojil marxistickú ideológiu, študoval Marxa, Engelsa, Lenina.*“⁷⁸ Komsomol svou agitaci zpočátku soustředil na pracující, učňovskou a žákovskou mládež, na středoškoláky a vysokoškoláky se začínal orientovat až koncem 20. let. V této době měl poměrně malý vliv a nízkou členskou základnu,

⁷⁶ SNA, f. PR, k. 275, fascikl KSČ – činnost při volbách 1931–1935, *úřední hlášení o komunistických letácích z 16. 8. 1931*, s. 209; tamtéž, k. 1152, *fascikl E. Roth*.

⁷⁷ NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. G. Husák. *Záznamy a zprávy, vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 79–80.

⁷⁸ Róbert LETZ (ed.): *Rozhovor s pátrom Aquinasom Máriom Gaburom* [17. 8. 1998], in: *Proglas*, roč. 9, prosinec 1998, č. 3–4, s. 35.

příčemž se jednalo ze čtyř pětín o slovenské Maďary. Komsomol působil jako samostatná organizace Komunistické strany Československa, která se přes něj snažila oslovit a získat mladou generaci.⁷⁹

První světová válka znamenala velký mezník i pro socialistické hnutí, které bylo reprezentováno na budoucím československém území zvláště sociálně-demokratickými stranami. Jejich politická vedení se však v nejedných očích zdiskreditovala tím, že podpořila vojenský konflikt, vystupovala proti rozpadu rakousko-uherské monarchie a po skončení války rezignovala na uplatňování radikálních sociálních požadavků. Nastíněné důvody a zvláště další vývoj mezinárodních událostí, zejména vznik a upevnění sovětského Ruska, přivodily rozkol v sociálnědemokratických stranách a odtrhnutí jejich radikálně socialistických platforem. V jednotlivých nástupnických zemích byly ustanoveny komunistické strany.

Komunistická strana Československa byla oficiálně založena v květnu 1921 a patřila mezi relativně největší komunistické strany na světě, přičemž v parlamentních volbách v roce 1925 skončila v celostátním měřítku za agrárníky na druhém místě se ziskem přes 934 tisíc hlasů (13,2%). Koncem 20. let se však postupně začala zmítat v hluboké vnitrostranické krizi. Stranické vedení ovládli za podpory Moskvy zastánci prohloubení procesu „bolševizace“, jíž se strana pevněji podřizovala Komunistické internacionále, tj. Moskvě. Komunistická strana se centralizovala a začala se ostře vymezovat vůči československé státnosti i sociální demokracii.⁸⁰ Radikalizací byl vzedmut odpor velké části straníků, kteří buď byli vyloučeni, či sami zanechali členství. V důsledku toho došlo od roku 1928 k rapidnímu úbytku členské základny, ze 150 tisíc na pouhých 25 tisíc osob v roce 1930.⁸¹ Komunistická strana se dostala do izolace, z které se však dokázala částečně vymanit v souvislosti s nastupující hospodářskou krizí a pak zvláště s nástupem Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu. Slovensko kopírovalo v procesu bolševizace české země. Rovněž tam vznikla silná opozice, jejíž činnost doznívala ještě několik let poté. Do jejich řad se však většinově nepřipojila inteligence. Levicovní intelektuálové kolem časopisu DAV se otevřeně postavili za linii prokremelského Klementa Gottwalda, který působil na Slovensku v první polovině 20. let a s dotýčnými ho pojily osobní vazby.⁸² Jmenovitě právník Vladimír Clementis a básník Ladislav Novomeský,

⁷⁹ Rezoluce ke stavu Komsomolu v roce 1925, in: Zdenka HOLOTÍKOVÁ – Milan FILO (eds.): *Revolučná mládež na Slovensku v boji o dnešok. Sborník dokumentov o boji komunistickej mládeže proti kapitalizmu v rokoch 1921–1938*, Bratislava 1958, s. 101; též viz Herta TKADLEČKOVÁ: *Dejiny Komsomolu na Slovensku 1918–1938*, Bratislava 1964.

⁸⁰ K problematice viz Ladislav NIKLÍČEK: Českoslovenští komunisté mezi Kominternou a středoevropskou demokracií, in: *Soudobé dějiny*, roč. 3, 1995, č. 2–3, s. 238–245.

⁸¹ Jacques RUPNIK: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 86.

⁸² V. PLEVZA: Davisti a KSČ, in: *Nová mysl*, roč. 18, 1964, č. 6, s. 717. K bolševizaci na Slovensku viz Pavol HAPÁK a kol.: *Prehľad dejín*, s. 156–165.

o kterých ještě hojně uslyšíme, se vymezili vůči sedmi literátům a novinářům na čele s Ivanem Olbrachtem, kteří nesouhlasili s gottwaldovským vedením.⁸³

V oficiálních životopisech Gustáva Husáka bývá zpravidla uváděno, že se dotýčný velmi rychle nadchnul pro komunistickou ideologii a již v 16 letech, tedy v roce 1929, vstoupil do Komunistického svazu mládeže. Za uvedeným tvrzením lze spatřovat pozdější snahu vyzdvihnout „ideologickou vyspělost“ mladého Husáka. Ten ovšem docházel do Komsomolu nepravidelně,⁸⁴ nelze z toho tedy vyvozovat, že se hned stal skalním stoupencem politiky KSČ. Když v roce 1981 historik Viliam Plevza dopsal jednu z verzí Husákova oficiálního životopisu, napsal v ní k procesu bolševizace, že Husák byl již tehdy tak uvědomělý, že se „*hrdo přihlásil*“ ke Gottwaldovu vedení KSČ a plně se s bolševizací ztotožnil. Husák nejen že nesouhlasil s vydáním textu a založil jej ad acta, ale příslušnou pasáž podtrhl a připsal, že mu bylo tehdy 16 let, a takto pravděpodobně naznačil přehnanost tohoto tvrzení.⁸⁵ Problém tkví rovněž v tom, že dělnické hnutí se v Patrónce začalo rozvíjet až o pár let později v souvislosti se vzrůstem nezaměstnanosti.⁸⁶ To samozřejmě nevylučuje, že Husák již tenkrát nebyl nějakým způsobem ovlivněn levicovými idejemi. Pravdě blíže je ale pravděpodobně zdrženlivější tvrzení, že školní rok 1929/1930 můžeme považovat za počátek Husákovy sofistikovanější orientace na komunistické myšlenky a hnutí a až první léta třetí dekády 20. století za čas Husákova vstupu do jeho organizačních struktur.

Ke komunistickému hnutí se Husák dopracovával postupně. Vlivem osobních vztahů, přednášek, knih a tiskovin. On sám uvádí, že četl marxistickou, zvláště německou literaturu, jelikož krom maďarské se jiné nedostávalo, stranický a pokrokový tisk, konkrétně časopis *Tvorba* a revue *DAV*, které si velmi oblíbil.⁸⁷ Jistě nelze podceňovat ani vliv populárních autorů československé avantgardy, jako již zmiňovaného Ivana Olbrachta, Jiřího Wolkera či Jiřího Voskovce a Jana Wericha a dalších osobností hlásících se k levici. Brzy se u Husáka též projevil zájem o teoretické otázky a přitahovala ho i literární problematika, přičemž zejména uznával texty literárního kritika Františka Xavera Šaldy, ze kterých často čerpal inspiraci. Nabyté znalosti pak neváhal obratně uplatňovat v praxi, stávaly se mu užitečnou zbraní i štítem v politickém boji za lepší svět.⁸⁸

⁸³ ...vám padlým na ducha barikádách, in: *DAV*, roč. 3, 1929, č. 6, s. 82.

⁸⁴ Jindy Husák tvrdil, že „*pracoval částečně*“ v Komsomolu od roku 1930. NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. G. Husák. Záznamy a zprávy, *kádrový dotazník KSČ G. Husáka ze 4. 3. 1950*, s. 77.

⁸⁵ AKPR, f. G. Husák, k. 34, V. Plevza: *Gustáv Husák. Politik istôt a perspektív*, Bratislava 1981 [strojopis], s. 29.

⁸⁶ Anna MAĎAROVÍČOVÁ: *Revolučné robotnícke hnutie v Bratislave v rokoch 1929–1933* [disertační práce], Ústav marxismu-leninismu UKB 1977, s. 51–52.

⁸⁷ G. HUSÁK: Spomienky okolo Davu, in: K. ROSENBAUM (ed.): *DAV. Spomienky a štúdie*, s. 418; NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. G. Husák. Záznamy a zprávy, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 79–80; G. HUSÁK: Spomienky na Vlada Clementisa I., in: *Kultúrny život*, roč. 22, 4. 8. 1967, č. 31, s. 1.

⁸⁸ Eugen LOEBL: Gustav Husak. A Professor Examines One of His Ex-Student, in: *International Herald Tribune* (Paris), roč. 6 (85), 25. 9. 1972.

II. (VIII.)
1. (5.) tř. škol.

7. marca.
Opava 10. marca.

Prezidentu F. G. Masarykovi k 78.
narodninám.
(List.)

Vážený pane prezidente!

Z příležitosti Vašich 78. narozenin
dovoluji si Vám poslat moje uprim-
né blahoželání. Přeji Vám mnoho štěstí
a jako našemu prvému prezidentovi,
ale filozofovi, ale našemu osvobodí-
teli. Verím, že se nejlepším blaho-
přáním budete-li se řídit
naším životem a skutkami ale
studenti, ale lidé v vojenském a po-
starmu a jako starci.

Naším živo-

Zdravice Gustáva Husáka československému prezidentu Tomáši G. Masarykovi k jeho narozeninám (gymnaziální úloha z března 1928). Masaryk navštívil 12. října 1930 bratislavský středoškolský internát v Prayově ulici. Vzhledem k významu této události je dost možné, že se Husák, jenž v internátu přebýval, uvítání prezidenta účastnil.

Ďakujem Vám, za obrovskú prácu
pre národ československý.

Chcem Vás nasledovať ako študent a
vzrosten ako dorastajúci človek. Budete mi vzorom
práve za vlast. vedomú prácu sa neba a za vlast.
"Veritas vincit" vaše heslo, "Veritas vincit" bude i
mojím heslom v celom živote. Chcem
riadit' vášmu prí- sa riadiť Vašim ^{príkladom.} životom.
hláskam

praje Juráš
V Bratislave, dňa
7. marca 1928.

Viďam, že ešte mnohobrat zvestuje
slávil' 7. marca. Rajeu Vám mnoho
rodravia, úspechu v práci a všetkého.

Náležo najlepšie Vám praje
V Bratislave, dňa 7. marca 1928.
A. Juráš,
riar IV. a

Veľmi dobre.

V.

Ve vztahu k ideologii se ovšem spíše jednalo o směs nepevných představ, které zastiňovalo politické konání, ostatně Gustáv Husák vzpomíná, že základní marxisticko-leninskou literaturu si důkladně prostudoval až během své vězeňské anabáze v 50. letech.⁸⁹

Úlohu též sehrály na první pohled apolitické subjekty, kterých využívala KSČ k agitaci kvůli častým zákazům činnosti jejich přidružených organizací. Mezi takové například zčásti patřilo Etické hnutí československého studentstva,⁹⁰ jehož pobočka působila v letech 1929–1933 v Bratislavě za přispění agrárnických a socialistických akademiků. Jejich akcí, kde byla čtena levicová revue DAV a vystupoval Vladimír Clementis, se účastnili i středoškolští studenti.⁹¹ Etické hnutí také pořádalo tradiční letní studentské konference v Řadově u Brandýsa nad Orlicí, na jednu z nichž byl Gustáv Husák delegován v červnu 1930 Vlčkovým sebevzdělávacím kroužkem.⁹² Dobové písemnosti a pozdější svědectví vypovídají o snaze komunistů využít sebevzdělávací kroužky ke komunistické agitaci⁹³ či k utváření paralelních „ilegálních“ kroužků, na kterých by již neparticipoval kantorský dozor. Na druhou stranu se vyskytovaly i případy, kdy sami učitelé agitovali za komunistické myšlenky.⁹⁴ Husák uvádí bez bližší specifikace, že na něj měli též vliv někteří čeští učitelé.⁹⁵

Přímo kryptokomunistickou organizací byl Spolek socialistických akademiků,⁹⁶ který vznikl z iniciativy Davistů v souvislosti s formováním Levé fronty na Slovensku začátkem října 1927. Spolek se sice formálně prezentoval jako nadstranická organizace, jejímž cílem je propagace sociálních věd, ale ve skutečnosti byl pod vlivem komunistů, kteří z něj chtěli vytvořit silnou levicovou platformu, aby oslovili širší veřejnost, hlavně intelektuály a vysokoškolské i středoškolské studenty.

⁸⁹ Archiv autora, Tatjana Pecháčková: *Moje stretnutie s Dr. Gustavom Husákom (květen 2015, rukopis vzpomínek)*, s. 4; Rodinný archiv G. Husáka, vězeňská korespondence, list G. Husáka Magdě Husákové z 29. 12. 1957. Podle předního experta KSČ na ideologické otázky v 70. a 80. letech Jana Fojtíka byl Husák zapálený a věrný komunista, ale v ideologické oblasti se zase tolik neorientoval. Rozhovor autora s J. Fojtíkem z 24. 9. 2015.

⁹⁰ Např. Zdeněk DVOŘÁČEK: Ve škole, která nekončí, in: E. Goldstücker a kol. (eds.): *Za lepší svět*, s. 185; též Ludvík ŽÁČEK: Etické hnutí v Brně, in: *tamtéž*, s. 195.

⁹¹ SNA, f. PR, k. 90, *hlášení o průběhu valného shromáždění Etického hnutí čs. studentstva z 12. 11. 1932*, s. 666–667, 674; též viz AUKB, f. RUK, k. 123, Etické hnutí čs. studentstva v Bratislavě, *oznámení Etického hnutí čs. studentstva o založení pobočky v Bratislavě akademickému senátu UK z 15. 4. 1929*.

⁹² XII. výroční zpráva Masarykova štátného reálného gymnázia za školní rok 1930/31, s. 21.

⁹³ SNA, f. PR, k. 276, *oznámení o komunistické agitaci mezi studentstvem na středních školách z 3. 5. 1933, zadrženy časopis Agitátor*, s. 237–242; *tamtéž, záznam o zadržovaných komunistických instrukcích z 18. 7. 1934*, s. 295.

⁹⁴ Např. Viera MOURALOVÁ-ÚLEHLOVÁ: Zo začiatkov pokrokového hnutia na slovenských stredných školách, in: E. Goldstücker a kol. (eds.): *Za lepší svět*, s. 237; Václav STRAKA: Náš kroužek, in: *tamtéž*, s. 86–87.

⁹⁵ NAČR, f. MV, k. 24, I. G. Husák, *záznamy a zprávy, vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 79.

⁹⁶ K činnosti SSA viz D. ČIERNA-LANTAYOVÁ: *Pokrokové studentské hnutie*, s. 44–59.

Ve spolku se angažovali Vladimír Clementis, Július Maibaum-Bránik či Ján Poničan, kteří pořádali sebevzdělávání, debatiní večery či pravidelné přednášky.⁹⁷ Často se tak dělo ve spolupráci s maďarskými pokrokovými studenty sdruženými ve spolku Sárlo, který dával Davistům k dispozici své prostory. Dle policejního hlášení z října 1932 se těchto přednášek účastnilo kolem 60 osob, hlavně slovenští studenti, a byl tam rozšiřován prokomunistický propagační materiál, zvláště revue DAV.⁹⁸ Na akcích spolku přednášely takové osobnosti jako Jan Mukařovský, Julius Fučík, Adolf Hoffmeister, Zdeněk Nejedlý, Stanislav Kostka Neumann, Vítězslav Nezval, Karel Teige či Bohumír Šmeral. Gustáv Husák se údajně například účastnil přednášky Vladimíra Clementise, která se konala k 50. výročí úmrtí Karla Marxe v Zrcadlové síni bratislavské radnice.⁹⁹ Bratislava však obecně nabízela široké spektrum veřejných akcí, vanul v ní prudký svěží vítr, který mladému Husákovi dodával nespočet impulsů.

Pokud Gustáv Husák někdy hovořil o osobách, které na něho v mládí měly vliv, byl většinou nekonkrétní. Výjimku udělal v případě Eduarda Friše, rebela z bohaté židovsko-aristokratické rodiny, který od roku 1930 studoval na bratislavské právnické fakultě a organizoval prokomunisticky smýšlející středoškolské studenty. Seznámili se na počátku třicátých let a od té doby spolu udržovali kontakt. Husák upoutal Frišovu pozornost na schůzce sebevzdělávacího kroužku, kde se nebál polemizovat z levicových pozic s vyučujícím. Bližší seznámení se událo v lednu 1932 na celoslovenské poradě Komsomolu středních škol v Žilině. Friš také přiváděl Husáka na schůzky Spolku socialistických akademiků, kde ho osobně seznámil s komunistickými intelektuály Vladimírem Clementisem, Ladislavem Novomeským, Jánem Poničanem, Eugenem Löblem, Petrem Jilemnickým či Júliem Maibaumem-Bránikem,¹⁰⁰ který společně s jistým Vágnerem vedl asi v roce 1932 nebo 1933 stranický kurz, po jehož absolvování byla Husákovi svěřena úloha, aby ideově působil mezi bratislavskými středoškolskými studenty.¹⁰¹

Na Husáka také mohli mít vliv komunističtí aktivisté Vladimír Vydra či Alexander Markuš, kteří byli jeho staršími spolužáky na Masarykově gymnáziu, kde Markuš již jako absolvent prokomunisticky agitoval v dubnu 1932.¹⁰² Markuš také participoval v letech 1931 až 1933 na činnosti Spolku socialistických akademiků a vedl od roku 1932 kroužek středoškolských studentů, který

⁹⁷ SNA, f. PR, k. 88, *letáková výzva SSA studentům k navázání spolupráce pravděpodobně z konce roku 1932*, s. 328.

⁹⁸ Tamtéž, *policejní hlášení o činnosti SSA v kavárně Baross z 18. 10. 1932*, s. 334.

⁹⁹ G. HUSÁK: *Spomienky na Vlada Clementisa I.*, in: *Kultúrny život*, roč. 22, 4. 8. 1967, č. 31, s. 1.

¹⁰⁰ NAČR, f. MV, k. 23, I. Husák Gustáv, *výpověď G. Husáka k osobě E. Friše ze začátku 50. let*, s. 110; tamtéž, *o výpovědi G. Husáka k osobě E. Friše z 14. 3. 1952*, s. 189; tamtéž, k. 24, I. G. Husák, *záznamy a zprávy, poznatky E. Friše o stycích s G. Husákem z května 1951*, s. 196.

¹⁰¹ Tamtéž, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 80; tamtéž, *kádrový dotazník KSČ G. Husáka ze 4. 3. 1950*, s. 77.

¹⁰² SNA, f. PR, k. 940, fascikl 6, *policejní zápisnice s A. Markušem z 21. 4. a 12. 5. 1932*, s. 120–122.

byl využíván k propagaci Sovětského svazu a marxismu. V kroužku rovněž přednášel již zmiňovaný Maibaum-Bránik a převládala tam německá a maďarská mládež,¹⁰³ což souzní s Husákovými vzpomínkami, že v jeho kroužku byla výrazněji uplatňována němčina a maďarština než slovenština.¹⁰⁴

Husák neměl sklon k hledání autorit, ba naopak, měl k nim obecně skeptický postoj a rád je shazoval, za dostatečnou autoritu převážně považoval sám sebe. Přesto se však našel jeden muž, který mu posloužil jako vzor a kterého si nesmírně vážil. Jednalo se o Vladimíra Clementise. Husák na něm obdivoval krom světónáborové orientace také přesvědčivost argumentace, akcentaci národních otázky, logičnost, vtip, noblesu a hlavně vzdělanost a všeobecný rozhled.¹⁰⁵ Brzy začali spolupracovat a spřátelili se. V roce 1937 Husák převzal po Clementisovi tajemnický post v bratislavské pobočce *Společnosti pro hospodářské a kulturní styky s novým Ruskem* a o rok později ho Clementis zaměstnal jako právníckého koncipienta ve své právnícké kanceláři. Často u něj Husák i bydlel. Při častých společných setkáních debatovali o aktuálních pracovních a celospolečenských otázkách, ale také si rádi zazpívali slovenské lidové písně, v čemž nejvíce vynikal jejich společný přítel, již zmiňovaný literát Ladislav Novomeský (pravidelně se scházeli v kruhu intelektuálů v lodní kavárně Boon či kavárně Metropol, nedělní odpoledne pak patřila sledování fotbalových utkání).¹⁰⁶ Trio přátel spojovala názorová platforma DAVu a touha radikálně změnit svět, jejich další osudy byly prodchnuty silnou nití sounáležitosti.

1.2.1 KOMUNISTICKÝ KNĚZ

„*Ked' som bol vo vašich rokoch,*“ hovořil Gustáv Husák již jako padesátník na jednom z mládežnických meetingů v bouřlivém roce 1968, „*hádali sme sa, uvažovali sme, či je boh, alebo nie. Stretávali sa názory. Mojm svetónázorom bol marxizmus: nemôžem a nechcem sa ho vzdať. Niektorí ľudia tvrdia, že sme mesiási a nevieme sa toho zbaviť. Lenže ušlechtilých myšlienok a cieľov sa človek len tak ľahko nevzdá. U mňa je to ako s láskou mladých ľudí. A bez lásky nemožno žiť. Moja tkvie v socialistickom usporiadaní spoločnosti.*“¹⁰⁷ Husákovu ideové přesvědčení se samozřejmě vyvíjelo, obecné představy o spravedlivé společnosti postupně přecházely v sympatie s radikálně socialistickými myšlenkami a nakonec i k jejich přijetí.

V této souvislosti se zákonitě musela dostavit revize v mládí nuceně vštěpovaného katolicismu. „*S hrôzou spomínam na tu dvadsať ročnú výchovu – drezúru*

¹⁰³ Jaroslav STRAKA: *K dejinám protifašistického boja mládeže na Slovensku*, Bratislava 1974, s. 58–60.

¹⁰⁴ G. HUSÁK: Spomienky na Vlada Clementisa I, in: *Kultúrny život*, roč. 22, 4. 8. 1967, č. 31, s. 1.

¹⁰⁵ *Tamtéž*. Srov. V. PLEVZA: *Vzostupy*, s. 20–21; Ladislav HOLDOŠ – Karel BARTOŠEK (ed.): *Svědék Husákova procesu vypovídá*, Praha 1991, s. 112.

¹⁰⁶ Móric MITTELMANN-DEDINSKÝ: *Na chrbte tigra*, Bratislava 2001, s. 108 a 156.

¹⁰⁷ J. VAVRINEC (ed.): Čo zaujíma našich vysokoškolákov. Prečo spálili Gottwalda? in: *Pravda*, roč. 49, 21. 3. 1968, č. 80, s. 1.

na katolíka,“ zpovídal se Husák na stránkách DAVu¹⁰⁸ a i ve svém poválečném stranickém životopisu udával, že byl až do svých 16 let pod vlivem „náboženských predsudkov a v politickej neuvedomelosti“. ¹⁰⁹ Mladý Husák sloužil jako ministrant v důbravském kostele Svatého Kosmy a Damiána, přičemž ještě ve funkci československého prezidenta byl údajně schopen z paměti odříkat liturgii latinské mše.¹¹⁰ Na gymnáziu též docházel na školní mše a hodiny náboženství, kde ovšem později polemizoval ve věcech víry s katolicky orientovanými spolužáky i katechetou. „*Keď ho vyvolal, všetko síce pekne povedal, ale na záver svojej odpovede dodal, že tomu neverí,*“ vzpomíná jeho spolužák Ivan Institoris.¹¹¹ Jedním z katechetů, jenž vyučoval Gustáva Husáka, byl Jozef Lukačovič, spoluzakladatel Slovenského katolíckého skautingu a po druhé světové válce pověřenec, a tedy v jeden čas Husákův podřízený.

Gustáv Husák se již ve třicátých letech prezentoval jako ateista. Náboženské učení pojímal jako směs dogmat, manipulace a oportunismu a z ideologického hlediska jej považoval za brzdu pokroku, jež slouží k ospravedlnění nespravedlivého společenského systému, jelikož maskuje třídní boj.¹¹² Husák proto zejména katolickou církev s velkou oblibou ironizoval a obzvlášť kritizoval její zpolitizování,¹¹³ ba varoval před slovenským klerofašismem.¹¹⁴ Na druhou stranu sám často užíval náboženské příměry a také si dobře uvědomoval sílu náboženské tradice, vůči které se nestavěl apriorně negativně a snažil se ji politicky využít.¹¹⁵

Vždyť i drtivá většina členů komunistické strany na Slovensku se hlásila k náboženskému vyznání, ve 20. letech 70 % ke katolicismu a pouze 4 % jako bezvěrci. Jednalo se o velký kontrast s českými zeměmi, kde se hlásilo průměrně jen 35 % členů ke katolictví a většina k ateismu.¹¹⁶ Gustáv Husák uváděl v úředních i stranických dokumentech, že je římský katolík, a to i po válce jako poslanec Národního shromáždění či dokonce ve stranickém kádrovém dotazníku z roku 1950.¹¹⁷ V této souvislosti je zajímavá skutečnost, že v obdobném stranickém

¹⁰⁸ I. KOLA [G. HUSÁK]: Veľkovýroba mladých katolíkov, in: *DAV*, roč. 7, srpen 1934, č. 5, poslední s. desek.

¹⁰⁹ NAČR, f. MV, k. 24, I. G. Husák, záznamy a zprávy, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 79.

¹¹⁰ Vyjádření B. Chňoupka v TV filmu Karla Fuksy *Takoví nám vládli*, ČT 1999.

¹¹¹ R. LETZ: *Rozhovor s pátrom*, s. 35; též T. ČERNÁK: *Svedomitý študent*, s. 82–84.

¹¹² I. KOLA [G. HUSÁK]: Veľkovýroba mladých katolíkov, in: *DAV*, roč. 7, srpen 1934, č. 5, poslední s. desek; G. HUSÁK: Hovoríme o dedine, in: *Svojet*, roč. 12, říjen 1935, č. 2, s. 34.

¹¹³ Např. TÝŽ: Nápor klerikálnej reakcie na školy, in: *Šíp*, roč. 1, květen 1934, č. 2, s. 21–22; též TÝŽ: O jednom zamestnaní, ktoré netrpí krízou, in: *DAV*, roč. 7, říjen 1934, č. 6, s. 95–96.

¹¹⁴ I. KOLA (Šíp) [G. HUSÁK]: Čakatelia slovenskej tretej ríše v oblasti politickej, in: *DAV*, roč. 7, č. 3, květen 1934, s. 35–36.

¹¹⁵ SNA, f. PR, k. 92, fascikl Čs. vysokoškolské sdružení pro Společnost národů v Bratislavě, *policejní zpráva o debatním večírku z 2. 3. 1938*, s. 532; též G. HUSÁK: Okolo jednej šesťdesiatky, in: *Kultúrny život*, roč. 22, 1967, č. 19, s. 6.

¹¹⁶ P. HAPÁK a kol.: *Prehľad dejín*, s. 135.

¹¹⁷ APSPČR, osobní složka G. Husáka, inv. č. 899, *poslanecké dotazníky z let 1945, 1946 a 1948*; NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. Gustáv Husák. Záznamy a zprávy, *kádrový dotazník KSČ G. Husáka ze 4. 3. 1950*, s. 75.

dotazníku vyplnila též původně pokřtěná Husákova manželka Magda, že je „*bez vyznání*“, avšak že manžel je „*římský katolík*“.¹¹⁸ Rovněž jejich druhorozený syn Ján byl pokřtěn.¹¹⁹ Uvedený faktografický výčet se může jevit v komparaci s předcházejícími odstavci jako směs protimluvů. Vysvětlení je možné spatřovat v tom, že Gustáv Husák patrně pojímal katolicství jako pevnou součást slovenské národní identity a kultury a nestyděl se za prostředí, ze kterého vzešel. Navíc v určitých momentech se jednalo i o výhodu, například během volební kampaně roku 1946. Podle Viliama Plevzy také Husák nikdy nevystoupil z církve, věc údajně zdůvodňoval tím, že ho o to nikdo nežádal.¹²⁰

Socialistické, resp. komunistické ideje patřily na Slovensku mezi kulturně cizí, avšak jen na první pohled. Husák si uchoval mnohé z katolické výchovy a některé myšlenkové rámce či aspekty katolicismu našly odezvu v jeho pojetí radikálního socialismu. Ruský křesťanský filozof Nikolaj Alexandrovič Berďajev soudí, že mezi některými marxistickými a křesťanskými atributy existuje silná analogie, jelikož komunismus, ač nepřátelský vůči náboženským systémům, si sám nárokuje být náboženstvím a chce vyhovět metafyzickým potřebám lidské duše. Podle Berďajeva transformoval Karel Marx například dědičný hřích na vykořisťování člověka člověkem, respektive na třídní boj, vyvolený národ na vyvolenou proletářskou třídu pokroku, příchod Mesiáše na poslední soud kapitalismu, kdy bude zákonitě nastoleno spravedlivé království proletariátu. Marx tedy do své teorie promítal mesianistické aspirace, ze kterých komunistické hnutí těžilo velkou sílu. Problém však Berďajev spatřuje v tom, že ateismus zbožšťuje třídu a ne jednotlivce, který se proto stává sám o sobě bezcenný, z čehož zákonitě pramení antihumánnost.¹²¹

Obdobně hovoří také filozofové Michail Kuzmič Ryklin¹²² či Raymond Aron, jenž užívá pojem „*sekulární*“, v tomto případě „*socialistické náboženství*“. Marx dle jeho názoru vydláždil cestu od reality k utopii a jeho učení odhalovalo znejistěnému člověku moderní doby smysl světa řízeného komunistickým bohem – „*Objektivním zákonem dějin*“ – směřujícím k pokroku lidstva. Komunistická idea proto poskytovala silné emocionální uspokojení, naději a tak jako každá velká víra byla prostoupěna určitým mesianismem, ironicky řečeno s Raymondem Aronem, stala se „*opiem intelektuálů*“.¹²³

Prolínání idejí bylo navíc umocněno silou a hloubkou slovenské religiozity, která sice vytvářela příznivější pozice politickému katolicismu, ale i komunisté jí byli ovlivněni a nuceni s ní obezřetně pracovat. Snažili se o sekularizaci

¹¹⁸ Tamtéž, *kádrový dotazník KSČ M. Husákové* z 29. 9. 1950, s. 110–111.

¹¹⁹ Rodinný archiv G. Husáka, *rodný list Gustava Jána Husáka* z 8. 8. 1946.

¹²⁰ Rozhovor autora s V. Plevzou z 31. 1. 2013.

¹²¹ Viz Nikolaj A. BERĎAJEV: *Prameny a smysl ruského komunismu*, Praha 2004, s. 174–207.

¹²² Michail K. RYKLIN: *Komunizmus ako religija. Intelektualy i Oktjabrskaja revolucija*, Moskva 2009.

¹²³ Raymond ARON: *Historie XX. století*, Praha 1999, s. 150–155.

křesťanství, jehož dějiny reinterpretovali jako sociálněpolitické hnutí chudých a ztotožňovali je s komunismem, ba v krajních případech označovali Ježíše Krista za prvního komunistu. Komunisty rozšiřované teze zpětně nabývaly religiózní podoby.¹²⁴ Také Husákovy původní představy o sociálně spravedlivé společnosti vyplývaly z křesťanské morálky vštěpované rodinným a školním prostředím. Jako nosný pramen nám v této souvislosti slouží domácí úlohy, které Gustáv Husák vypracoval v časech gymnaziálních studií. Samotná témata měla vychovávat k úsilí o lepší svět. Dnes je těžké soudit, jak se asi tvářil kantor například na Husákovu „antikapitalistickou“ úvahu, která měla reagovat na biblický citát „Co by bylo platné člověku, kdyby celý svět získal, avšak na své duši újmy utrpěl“. Husák totiž udělal svérázný úsudek, že „*Kristus namieril svoje slova proti mocným tohoto sveta, proti boháčom a kapitalistom*“.¹²⁵

V těchto souvislostech i z některých dalších indicií lze usuzovat, že u Gustáva Husáka se rozvíjel pocit vyvolenosti hrát dějinnou roli, a z toho plynoucí nutková potřeba ukazovat směr. Historik Michal Barnovský mluví o přítomnosti „*prvku mesiášství*“ v Husákově povaze¹²⁶ a historik Vilém Prečan přímo o „*spasitelském komplexu*“, který se u Husáka stal jedním ze základních motivů chování zvláště v krizových situacích.¹²⁷ „*Ludia robia svoje dejiny sami. Slovenské dejiny čakajú na svojich ľudi*“, napsal Husák jako triadvacetiletý student, jenž došel k závěru, že společnost může být změněna, ale musí se začít pro to něco dělat.¹²⁸ Politická moc tak zejména představovala prostředek k jeho seberealizaci, ale také realizaci změny, „spasitelského poslání“. Ostatně sám sebe Gustáv Husák označoval v ironických metaforách za „*komunistického kněze*“¹²⁹ a svůj vzor Vladimíra Clementise za „*misiónára, hlásajúceho moderné slovo božie*“.¹³⁰

Když jsem uvedený mesianistický motiv, vůči kterému se Gustáv Husák sám otevřeně vymezoval, řešil v rozhovorech s jeho synem Vladimírem, dostalo se mi odpovědi, že kdyby to jeho otec slyšel, „*tak by sa srdečne zarehotal*“.¹³¹ Samozřejmě, věc nelze absolutizovat. Neméně závažnou roli rovněž sehrály již zmínované socioekonomické faktory. Za připomenutí zajisté stojí fakt, že v roce 1929

¹²⁴ Juraj BENKO: Socialistická ideológia v konfrontácii s religióznym slovenským prostredím v prvej štvrtine 20. storočia (Politizácia kresťanskej tradície a sakralizácia socialistickej vízie), in: Xénia Šuchová (ed.): *Ludáci a komunisti: Súperi? Spojenci? Protivníci?* Prešov 2006, s. 17–19.

¹²⁵ Rodinný archiv G. Husáka, gymnaziální sešit G. Husáka ze školního roku 1930/1931.

¹²⁶ M. BARNOVSKÝ: Gustáv Husák – realita a mýty, in: E. Krekovič – E. Mannová – E. Krekovičová (eds.): *Mýty naše*, s. 217.

¹²⁷ V. PREČAN: Gustáv Husák prezidentem ČSSR [25. 5. 1975], in: M. Drápala (ed.): *V kradeném čase*, s. 154. Určitého mesianismu si všímá též Z. MLYNÁŘ: *Mráz přichází*, s. 243–244.

¹²⁸ G. HUSÁK: *Študentská rukoväť*, Bratislava 1936, s. 10.

¹²⁹ Ján MASTILIAK: *Hrsti spomienok*, Michalovce 2011, s. 40–41; G. HUSÁK: Kľúč k pokladu, in: *Nové slovo*, roč. 3, 2. 8. 1946, č. 29, s. 2.

¹³⁰ G. HUSÁK: Spomienky na Vlada Clementisa I., in: *Kultúrny život*, roč. 22, 4. 8. 1967, č. 31, s. 1.

¹³¹ Rozhovor autora s V. Husákem z 28. 11. 2012. Otázce Husákovy konverze od katolicismu ke komunistickým idejím se věnoval i Róbert LETZ: Postoj Gustáva Husáka ku katolíckej cirkvi v rokoch 1944–1950, in: B. KINČOK a kol.: *Gustáv Husák*, s. 117–123.

začala velká hospodářská krize, která brzy citelně dopadla na Československo. Rapidně se zvýšila nezaměstnanost, která snížila značné části populace možnost seberealizace, proto se dostavila frustrace a s ní radikalizace, což se explicitně týkalo i inteligence a zvláště čerstvých absolventů středních a vysokých škol.¹³² Takový dějinný vývoj utvrzoval u Husáka kritičnost vůči tehdejšímu společenskému systému, jehož limity tím byly více poodkryty. Školou vštěpovaný masarykovský humanismus, který pravděpodobně také přispěl k Husákově levicové orientaci, byl sice Husákovi sám o sobě sympatický, ale v konfrontaci s tíživou sociální realitou jej vnímal jako nedostačující, ba falešný: „*Ej, nepravdu ste nám hovorili, pán učiteľ. Daromne horeli naše oči, keď ste nám maľoval budúcnosť. Snáď sme slobodní, ale sme – hladní. Divné je, že tak mnohí musia hladovať, aby hrstka mala nadbytok. Na miliónový dotaz: prečo je tomu tak, odpovedá sa priblížým slovom ,kríza‘,*“ písemně se vyjádřil Husák v roce 1934.¹³³

Smysl pro spravedlnost, touha po lidské důstojnosti a zápas o ně patří mezi časté motivy textů mladého Husáka. Zbídačovaného a klamaného člověka, který však není ve svém údělu osamocen – v tom tkví také jeho síla a budoucí vítězství – stavěl do nevraživého protikladu k „pánům ze zámku“, vyděračským kapitalistům, kteří stojí za utrpením a ztělesňují nespravedlnost světa, a s nimiž bude nakonec po právu a násilně zúčtováno. Z této zjednodušující polarizace čísel a sociální nenávist. Výzvu k třídnímu boji společně s revolučním násilím Husák chápal jako prostředek k dosažení humánního cíle, jako obranu proti existujícímu násilí, jako historickou nutnost.¹³⁴ Husák však bezduše nestavěl na ideologických floskulích, nýbrž jich využíval k emotivnímu popsání reality. Všiml si rozporů mezi oficiálně hlásanými ideami a praktickým životem: „*Tedy mladý človek, pokiaľ mu fantáziu psota nezožerie, sníva o jednom blahoslavenom systéme, kde zo samej demokratičnosti sa môže stať vari i prezidentom. Ale ideály dnešnej spoločnosti majú jepičí život. Tisíce drobných událostí, skutočností a správ koriguje demokratický náter zhnitého zriadenia.*“¹³⁵

Gustáv Husák čerpal z vlastní zkušenosti. Velmi silně na něho zapůsobila účast na poznávacím zájezdu, který byl organizován v srpnu 1934 Slovenským akademickým spolkem Detvan za účelem přiblížení reálného života prostých lidí.¹³⁶ Husák se svojí skupinou mapoval sociální a politické poměry gemerského

¹³² Například 74 % absolventů středních škol v Československu z roku 1933 po uplynutí jednoho roku stále nemělo pracovní pozici. Martin ŽILÍNEK: *Pokrokové stredoškolské hnutie na Slovensku (1918–1949)*, Bratislava 1982, s. 55.

¹³³ G. HUSÁK: Sme zbytoční, in: *DAV*, roč. 7, prosinec 1934, č. 7, druhá s. desek.

¹³⁴ KOLA [G. HUSÁK]: Žalujem, in: *Svojeť*, roč. 10, únor 1934, č. 6, s. 6; SNA, Sbirka KSČ na Slovensku, inv. č. 282, neuveřejněné texty G. Husáka v časopisu *Svojeť*, *kritická esej „Cesta do života“ a epigramická báseň „Zázrak“ z roku 1933, nebo 1934*, s. 6–7 a 16.

¹³⁵ I. KOLA [G. HUSÁK]: Nadvýroba problémov. O jeden vážny problém viac, in: *DAV*, roč. 7, duben 1934, č. 2, s. 29; též viz TÝŽ: Pochod proti vetru, in: *Šíp*, roč. 2, květen 1935, č. 7, s. 1.

¹³⁶ Viz souhrnná publicistická reflexe J. FURDÍK – Samuel TAKÁČ: Poznanie a poučenie. Nad výsledkami sociografických zájazdov po Slovensku, in: *DAV*, roč. 6, 1933, č. 11–12, s. 164–166.

okrsku na středním Slovensku. Z jeho dochovaných zápisků se dozvídáme o tamější neutěšené sociální situaci, kterou způsobilo zastavení průmyslové výroby a k ní přidružených odvětví. Husák se zmiňuje až o 70 % nezaměstnanosti, bídě, pracující chudobě, vykořisťování, směnném obchodu, dětské práci, podvýživě či rozšířeném alkoholismu, pokud je ovšem vůbec za co pít. Líčí doslova návrat feudálních poměrů. V těchto souvislostech si všiml jednak stoupajícího politického radikalismu, jednak lhostejnosti a politické neuvědomělosti lidí, která nahrávala agitaci „*demagogických politických parazitů*“, v jeho očích zbohatlíků a farářů. „*Dnes tento ľud však po mnohých skúsenostiach – od parlamentného hlasovania nič nečaká. Náprava musí prísť z vnútra spoločnosti, systému. Pasivita je dnes temer všeobecným politickým prejavom,*“ zakončil Husák své zápisky z cest, ze kterých také lze odvodit jeho sympatie ke komunistickému hnutí.¹³⁷

Bylo třeba nabídnout alternativu. Husák kritizoval americké řešení hospodářské krize. „*Roosevelt znižuje životný štandard amerického robotníka, aby zaistil zisk veľkopriemyslu*“, konstatoval v tisku.¹³⁸ Pozitivní alternativu naopak spatřoval v opětovném spuštění průmyslové výroby, dalším využití přírodního bohatství a v industrializaci Slovenska. Uvědomoval si však, že bez státního či společenského zásahu to nebude možné, stejně jako bez zespolečnění výrobních prostředků a posunu vývoje od individualismu ke kolektivismu. Snil o zrušení soukromého vlastnictví a bezplatném školství. „*Vývoj ľudstva smeruje k tomu, aby všetci mali rovnaký podiel na moci i výsledkoch spoločnej práce.*“¹³⁹

Jako vzor propagoval sovětské zřízení, tak jak se tehdy samo prezentovalo navenek a jak si ho idealizoval. Prosazení spravedlivé společnosti pevně spojoval s touto autoritou, kterou až slepě podporoval, zbožšťoval a následoval. Na problematičnost sovětské reality, ať už se jednalo o politické procesy, ostatní formy perzekuce nebo socioekonomické potíže, bylo sice veřejně poukazováno již tenkrát – doslova senzaci i hysterické reakce vyvolala v roce 1936 kritická reportáž o poměrech v Sovětském svazu z pera francouzského spisovatele Andrého Gidea –, avšak ortodoxní komunisté to interpretovali jako přechodné problémy či protisovětskou propagandu.

Gustáv Husák reagoval apologetickými a jízlivými texty¹⁴⁰ a patrně si nepřipouštěl pochybnosti v zásadních otázkách. Přece jen leccos bylo občas kritizováno v běžných rozhovorech, ale nikoliv veřejně, však by se tím také dotyční vystavovali hrozbě vyloučení z KSČ, které se nevyhnulo nejednomu kriticky uvažujícímu straníkovi, vzpomeňme literáta Závěše Kalandru. Již samotné

¹³⁷ AUK, f. VA, spolek Detvan, k. 174, sociografický průzkum Slovenska 1933–1934, sešit č. 1 (zápis dokončený 15. 8. 1934), 28s.

¹³⁸ N. J. KOLA [G. HUSÁK]: National Recovery Akt (NRA), in: *Svojeť*, roč. 10, 1933/1934, č. 2–3, s. 26.

¹³⁹ Tamtéž, s. 25–26; G. HUSÁK: Študent a politika, in: *Svojeť*, roč. 9, duben/květen 1933, č. 8–9, s. 140.

¹⁴⁰ Např. N. S. KOLA [G. HUSÁK]: Smrť (Časová reportáž z Kremle), in: *tamtéž*, s. 139–140.

2. Smrt'

(Časová reportáž z Kremlu.)

Dopol'udnia, 11 hodín. V luxusnom oddelení Kremlu, na posteli medzi hodvábom leží — muž. Kto to? — Čierne, dlhočizné fúzy visia až po zem. Čierne fúzy. To môže byť len Stalin — rudý car. Vonku pred dvermi zákopy — u povaly aeroplány krúžia — pri vchode stráž: celý pluk G. P. U. vojakov stojí — vyzbrojený až po uši.

Jedno za druhým sa odhalujú spiknutia (v minútke: 10) a spiklenci sú popravení v bežiacom pásme.

Dvere Stalinovej spálne sú z gumy — neprepúšťajú jajkanie hl'adujúceho ľudu ruského.

Náčelník G. P. U. s ušami prikrýťmi mikrofónovými nasluchátkami sleduje každý zvuk a hluk, kádiaci sa z izby rudého cara.

Jedno zívnutie.

Stalin sa prebudil.

Od úcty vzdávania všetko zdreveneje. Je den z popravených, ktorý práve umieral a chystal sa na spadnutie — na čudo zmeravel: visí vo vzduchu a len vtedy spadne až stroje lietadiel znova začnú pracovať.

Stalin je prebudený.

Oči jeho sú krvou podbehnuté — okolo úst nemilosrdné rysy — na prstoch až do venca narastené nechty — nimi zvykol rozdláviť krky tých nemluvniat, ktoré stroví na raňajky.

Celý rad uniformovaných sluhov sa hrnie cez dvere.

Raňajky: nemluvňa.

Ešte sú krvavé ústa rudého cara, keď vkráčajú komisári na —

Medzitým, čo počúva správy, díva sa cez oblok, vystavaný priamo k tomu cieľu, aby sa mohol kochať v bolestiach na smrť odsúdených.

Ale zrazu zbledne. Dobré počul? Vorošilov predčítuje mu článok. Pisateľ: Janko Dušan. Stalin je bledší a bledší — Ťurie v miesto, kde hniezdi modzog — nohami dvakrát kopne, vystrie sa a — zomrie.

Sila pravdy ho zabila. A milióny utláčaných zajasajú. — A Janko Dušan od veľ'kokniežata Cyrila obdrží za zásluhy parádny kríž.

N. S. Kola, r. g. Bratislava.

pochybování bylo považováno za ideologickou nepevnost, která nahrávala ideově nepřátelskému táboru, a naopak v Sovětském svazu byla spatřována jediná síla, jež dokáže porazit fašismus a pomůže nastolit spravedlivý řád, což pochybnosti otupovalo.¹⁴¹

¹⁴¹ V. PLEVZA: *Vzostupy*, s. 23; Anton RAŠLA: *Civilista v armáde. Spomienky na roky 1938–1945*, Bratislava 1967, s. 12; List L. Novomeského A. Novotnému z 23. 3. 1963, in: Štefan DRUG (ed.): *Umenie politiky, politika umenia. Z listov Laca Novomeského*. [Svazek] III., Liptovský Mikuláš 1990, s. 281. Ke vzťahu KSČ a komunistických intelektuálů k moskevským procesům viz J. RUPNIK: *Dějiny*, s. 134–142.

1.2.2 DOBRÝ SLOVÁK

V souvislosti s politickým směřováním mladého Gustáva Husáka lze občas naražit na informaci, že se před zhlédnutím se v komunistických idejích angažoval u katolíků, či že se u nich chtěl angažovat, ale byl odmítnut.¹⁴² Na žádný pramen, který by to potvrzoval, jsem nenarazil. Podle mého názoru teze pramení z povědomí, že Husák přebýval během vysokoškolského studia na internátu Svoradov, který se profiloval jako katolická a ľudácká bašta. Tento motiv byl ostatně překrouceně využit i v kampani proti Husákovi v 50. letech.¹⁴³

Na tento internát byli přijímáni studenti jen na doporučení kněze, katechety či katolických spolků. Nabízí se domněnka, že důbravský farář Moyš či bývalý katecheta z gymnázia Lukačovič vypomohl Husákovi, pro kterého tato volba tenkrát znamenala z finančního hlediska nejschůdnější řešení. Gustáv Husák však bydlel na Svoradově jen první akademický rok,¹⁴⁴ pak byl vyhozen kvůli své prokomunistické činnosti¹⁴⁵ a nově zakotvil na internátu Lafranconi. Svoradov totiž ve svých stanovách zakazoval činnost, která mířila proti katolické církvi či byla prokomunistická,¹⁴⁶ a v této době se již Husák veřejně angažoval tímto směrem a vzápětí se i ostře vymezoval proti tamějším praktikám.¹⁴⁷ V tentýž čas rovněž přebývala na Svoradově další výrazná postava prvorepublikového studentského hnutí na Slovensku, Husákův politický rival, ľudák Jozef Kirschbaum (údajně dokonce bydleli na stejné chodbě),¹⁴⁸ a právě Kirschbaum veřejně připomínal Husákův svoradovský pobyt ve svých pozdějších textech a hovořil o něm jako o odpadlíkovi, i když na druhou stranu nezapomínal dodat, že se choval vždy jako „dobrý Slovák“.¹⁴⁹

Nejedná se o ojedinělé hodnocení, i další jeho vrstevníci¹⁵⁰ a později zvláště slovenská národně-katolická historiografie a publicistika akcentovali nacionální uvědomělost Gustáva Husáka, kterou stavěli do kontrastu s národností

¹⁴² Např. vyjádření psychologa Slavomila Hubálka v TV filmu P. Lokaje *Ta lidská bezmoc moci*; Koloman MURGAŠ: Spomienka na mŕtveho Dr. Gusta Husáka, in: *Slobodné Slovensko*, roč. 47, leden/únor 1992, č. 1, s. 2.

¹⁴³ Vladimír DEMEK: Profil kariéristu a buržoázneho nacionalistu Husáka, in: *Obrana ľudu*, roč. 5, 14. 4. 1951.

¹⁴⁴ AUKB, f. PF, Katalogy posluchačů, zimní i letní semestr 1933/1934, výkazy Augustína Husáka č. 371 a 339.

¹⁴⁵ NAČR, f. MV G. Husák, k. 24, I. G. Husák. Záznamy a zprávy, *vlastní životopis G. Husáka z 15. 4. 1950*, s. 80; též M. MITTELMANN-DEDINSKÝ: *Na chrabte tigra*, s. 111.

¹⁴⁶ *Zpráva o činnosti Kolégiumu sv. Svoráda v Bratislave od r. 1922 do r. 1928*, Bratislava 1928, s. 29–30.

¹⁴⁷ I. KOLA [G. HUSÁK]: Veľkovýroba mladých katolíkov, in: *DAV*, roč. 7, srpen 1934, č. 5, poslední s. desek.

¹⁴⁸ AÚPV, f. M. Kvetko, složka J. Kirschbaum, list J. Kirschbauma M. Kvetkovi z 5. 10. 1972.

¹⁴⁹ J. KIRSCHBAUM: Nad Husákovou obranou zrady myšlienky samostatnosti, in: *Slovák v Amerike*, roč. 76, 13. 4. 1966, č. 480, s. 2.

¹⁵⁰ Jozef PAUČO: Tucto poznámok, in: *tamtéž*, roč. 78, 18. 9. 1968, č. 607, s. 2; Imrich KRUŽLIAK: Kirschbaum – Husák – Kvetko. Predstavitelia jednej Generácie, in: týž – Ján Okál' (eds.): *Svedectvo jednej generácie*, Cambridge [Kanada] 1990, s. 250.

nevyhraněností u většiny předních komunistických funkcionářů.¹⁵¹ Nehledě k tomu, i dnes se můžeme setkat s hlasy, které Husáka oslavují, či naopak dehonestují hlavně jako představitele slovenského nacionalismu. Tento Husákův obraz prošel složitější genezí, jejíž začátky nás zavádí právě do meziválečného období.

Vznik Československa znamenal pro Slováky vymanění z maďarské dominance, avšak ani nové soužití nebylo bez komplikací. Velmi problematická byla státně propagovaná idea jednotného československého národa (ideologie čechoslovakismu). Československý stát neuznával Slováky jako svébytné etnikum a ani Slovensku nepřiznal státoprávně autonomní postavení, což bylo v rozporu s dohodami učiněnými mezi českou a slovenskou reprezentací během první světové války. Prakticky se jednalo o projev nacionalismu dominantního českého národa a zároveň o pragmatický kalkul na podporu unitárního státního zřízení, který též cílil proti obdobným požadavkům ze strany českých Němců. Paradoxně právě stupňující se slovenský odpor proti ideji čechoslovakismu společně s poměrně vysokou mírou demokratičnosti meziválečného Československa přispěly k tomu, že proces konstruování slovenského národního vědomí mohl být dokončen.

Mladá slovenská generace „*mala svoje životné korene ešte v starom rakúsko-uhorskom svete, ale duchom a orientáciou patrila už novej, demokratickej Európe. Boli to už napospol odchovanci slovenských škôl – Slováci pod vlastným menom chceli vstúpiť na kolbište dejín a vlastnou účasťou zapísať sa do kontextu európskeho života.*“¹⁵² Co se mohlo po roce 1918 zdát naplněním tužeb předcházejících generací Slováků, o patnáct let později už jednoduše nemohlo stačit. Ve vstřícném mezičase již zformovaný moderní slovenský národ a jeho nastupující generace, nezatížená minulostí, hledaly nová řešení nakumulovaných sociálněekonomických problémů, které ve shodě byly spojovány s nacionální otázkou. V jejich očích byla Budapešť nahrazena Prahou, na které bylo požadováno samostatnější postavení pro Slovensko. Tento proces národní sebeidentifikace se navíc, možná z dnešního pohledu nešťastně, odehrával v době krize liberální demokracie, která oslabena čelila fascinaci nacionálním socialismem a komunismem.¹⁵³ Státoprávní otázka přitom sehrávala klíčovou úlohu v Husákově politické kariéře i životě, přinesla mu nejen popularitu a politický vzestup, ale také nařčení z nacionalismu a kriminalizaci. Nabízí se proto otázka, jaké faktory formovaly u mladého Husáka slovenskou identitu, jaký vztah zaujímal k ní a nacionální problematice obecně a jak s nimi zacházel.

Podle historika Jozefa Klačky Husákovo rodiště založili chorvatští kolonisté v polovině 16. století, kteří tam byli přesídleni z Balkánu v důsledku expanze

¹⁵¹ Např. František VNUK: *Kapitoly z dejín Komunistickej strany Slovenska*, Middletown 1968.

¹⁵² I. KRÚŽLIAK: *Kirschbaum – Husák – Kvetko*, s. 245.

¹⁵³ Vlasta JAKSICOVÁ: *Kultúra v dejinách. Dejiny v kultúre. Moderna a slovenský intelektuál v siločiarach prvej polovice 20. storočia*, Bratislava 2012, s. 123–126.

Dana 14. februára.
Odoberdava 31. februára.
Oprava 38. februára.

I. (V.)
(1. [3.] úloha domára.)

Moje rodište.
(Popis.)

Narodil som sa v Dubravke, ma-
malej dedine slovenskej pri Bratislave.
Dedinka táto - ako i susedná Devínska Nová
Ves - je pôvodne chorvátskeho. Kraj, v ktorom
obidve ~~obidve~~ obce ležia, bol kedysi porastený du-
bovými lesmi. Keď tieto lesy boli vyru-
bované, rubáci - boli to chorváti - postavili
si drevené domky vo vyrubovaniskách
a v tých sa i s rodinou usadili.
Drevené domky neskôr prešli na ka-
meň. Chorváti tieto podkryli si svoje
materinské reči a odvolali každému
pokusu germanizácie alebo maďariz-

Gustáv Husák píše o svém rodišti (gymnaziální úloha z února 1928).

závěrem. Po přeorání řeč chorvatská už v poslední době řeč skoro vymizela.

Dnes je v Dubravce řeč velmi umě-
ná. Chorvatština, slovenčina a čeština
splynuly v jednu řeč a touto rozprá-
vá dnešní obyvatelstvo. Dubravčania pou-
žívají mnoho slov německých a ma-
darských. Okolité polia a lesy mají mená
chorvatské.

Na horním konci dediny vypíná sa
rím. kat. kostol. Z troch strán je obkľúčeny
lesom a preto je ho dobre vidieť i zďaleka.

Pochádza z doby tureckých. Turci vysta-
vali veľkú, okrúhlu budovu, v ktorej mali
uložené zbrane a potraviny. Po odchode
Turkov z tejto krajiny, katolíci dubravskí
urobili zo skladiska chrám, pristaviac veň,
píliere a ohradu. Na veň kúpili dva
zvony. Menší je v kostole ešte dnes.

rím. kat.
obkľúčeny

krajiny katolíci

Osmanské říše (archeologické nálezy nicméně dokládají i předešlá osídlení až z doby kamenné a bronzové).¹⁵⁴ Původní chorvatské osídlení nám do dnešních dnů připomínají místní topografické názvy, zvyklosti, tradice či častý výskyt příjmení končících na -ič u místních obyvatel. Dúbravský kostel svatých Kosmy a Damiána sloužil jako poutní místo pro Chorvaty ze širokého okolí a tamější specifický chorvatský dialekt, čakavština, se zde vyskytoval ještě v hloubi 20. století. V rodině Gustáva Husáka se rovněž uplatňoval¹⁵⁵ a žáci místní lidové školy si své chorvatské kořeny také připomínali různými akcemi či například zpěvem písní.¹⁵⁶ Patnáctiletý Gustáv Husák konstatoval ve školní domácí úloze na téma svého rodiště, že chorvatština již skoro vymizela a dúbravská mluva je „velmi zmiešaná. Chorvatština, slovenčina a čeština splynuli v jednu reč a touto rozpráva dnešné obyvatelstvo“ s tím, že je používáno i mnoho slov maďarských a německých.¹⁵⁷ Husák býval přesto klasifikován ve škole ze slovenského jazyka na výbornou, stávalo se však, že jeho rané písemné projevy obsahovaly čechismy, čehož proti němu neváhali dehonestálně využívat jeho ideoví oponenti.¹⁵⁸

Husákovo národní vědomí se přirozeně rozvíjelo ve školním prostředí, ale také skoro každodenním kontaktem s nacionálně kontrastní Bratislavou. Ve městě na Dunaji žili Maďaři, Němci, silná židovská komunita a čeští úředníci, tudíž Slováci netvořili většinu zdejší populace. Za zdroj sofistikovanější názorové inspirace Husákovi posloužil časopis DAV, který vycházel s několika přestávkami v letech 1924–1937 a disponoval podle policejních hlášení i vzpomínkových textů značným vlivem na prokomunistické formování mladých studentů.¹⁵⁹ Mezi nejvýznamnější přispěvatele patřili Vladimír Clementis, Ladislav Novomeský, Daniel Okáli, Ján Poničan, Peter Jilemnický, Andrej Siracký a Fraňo Král'. Jednalo se o mladé levicově smýšlející intelektuály s právníckým či pedagogickým vzděláním, kteří neskrývali slovenské národní cítění a současně prokomunistickou orientaci. Gustáv Husák vzpomíná, že již na gymnáziu mu „velmi k srdcu prirástol DAV a s ním aj Clementis a Novomeský, i keď som ich vtedy poznal iba podľa mena. Voľajako hovorili zrozumiteľnejšou a domáckejšou rečou.“¹⁶⁰

Navzdory školou vštěpovanému československému vědomí rozvinulo se během gymnaziálních studií Husákovo slovenské národní cítění do takové míry, že se již pouštěl do polemik s českými profesory. Například se ozval, když byli

¹⁵⁴ Jozef KLAČKA: *O počiatkoch Dúbravky*, dostupné online: <http://www.dubravka.sk/sk/Mestska-cast/Historia-mestskej-casti-Dubravka/O-pociatkoch-Dubravky.alej>.

¹⁵⁵ Rozhovor autora s A. Husákovou a R. Józsovou z 8. 6. 2011.

¹⁵⁶ AHMSRB, f. Bratislavské školy, Národní škola-Dúbravka, Š4880, *Kronika římskokatolické lidové školy v Dúbravce 1807–1934*, s. 6.

¹⁵⁷ Rodinný archiv G. Husáka, *školní sešit G. Husáka ze školního roku 1927/1928*.

¹⁵⁸ Odkaz redakcie, in: *Svojeť*, roč. 9, duben/květen 1933, č. 8–9, druhá s. desek.

¹⁵⁹ SNA, f. PR Bratislava, k. 303, *oznámení policejního komisariátu v Rimavské Sobotě Prezidiu zemského úřadu v Bratislavě z 10. 6. 1929*, s. 986.

¹⁶⁰ G. HUSÁK: Ako sme dobýjali Bratislavu. Spomienky na Vlada Clementisa III., in: *Kultúrny život*, roč. 22, 18. 8. 1967, č. 33, s. 3.

probírání v nepoměrném zastoupení čeští a slovenští spisovatelé: „*Pán profesor, prečo sa nemôžem o slovenských spisovateľoch dozvedieť viac? Nevieť už, čo mu pán profesor odpovedal, ale milý Gusto dostal od vedenia školy pokarhanie*,“ vzpomíná jeho spolužačka Mária Kišonová-Hubová.¹⁶¹ Husák později s dávkou humorné nadsázky napsal, že jeho předci v rodné vísce „*vysedeli slovenskosť okolia Bratislavy*“ bez přičinění obrozenců proti náporu Maďarů, Němců i Turků. Na své slovenství si přitom až ostentativně zakládal, přičemž velmi rád zdůrazňoval její plebejskost, kterou pozitivně stavěl nad slovenské tradičionalistické národovectví.¹⁶²

Gustáv Husák čím dál více pojímal nacionální otázku třídní optikou. Klíčem k jejímu řešení se především mělo stát vyřešení sociální problematiky.¹⁶³ Husák vnímal nacionalismus dvojího druhu: „*Nakoľko nacionalizmus vyčerpáva súhrn citov, ktorými je jednotlivec pripútaný k svojmu národu ako celku, jemu citove, osudom, vývojom, rečou, kultúrou atď. príbuznému – nutno nacionalizmus uznať*.“ Sřetem dvou a více těchto nacionalismů pak vznikl v Husákových očích nacionalismus „*výbojný*“ a „*šovinistický*“. Aby se tomu zamezilo, mělo dojít k odbourání soukromého vlastnictví jako „*příčiny zla*“, ze kterého vyrůstal uvedený antagonismus. Takový výklad předložil Husák ve svých dvaceti letech.¹⁶⁴

Husák si udržoval kritický vztah k režimu meziválečného Československa, avšak později uznával, že účinně pomohl slovenskému národu rozvinout národní, politické i třídní vědomí, kulturní vyspělost, a že česko-slovenské soužití přispělo k demokratizaci Slovenska. „*Bola to 20ročná škola politickej demokracie*“, konstatoval po druhé válce.¹⁶⁵ Velké nedostatky ovšem spatřoval v sociální a nacionální oblasti, přičemž nesouhlasil s myšlenkou čechoslovakismu, tedy uznával Slováky jako svébytný národ, pro nějž žádal rovnocenné postavení v republice. Například veřejně poukazoval na nepoměr v otázce financování a dostupnosti školství na Slovensku v porovnání s českými zeměmi a volal po nápravě.¹⁶⁶

Husák také neváhal nařknout vedení Ústředního svazu československého studentstva kvůli údajné asociální politice z „*maďarofilství*“ a neznalosti slovenských specifíků. „*J sme pro vás národom, ktorému môžete ťažko rozumieť*,“

¹⁶¹ Mária KIŠONOVÁ-HUBOVÁ – Terézia URSÍNYOVÁ (ed.): *Volali ma Mimi*, Bratislava 2001, s. 19. Kritika tohoto nepoměru ve výuce se objevovala i veřejně. Viz Národní výchova na slovenských středních školách, in: *Svojeť*, roč. 9, září 1932, č. 1, s. 11–12.

¹⁶² G. HUSÁK: Ako sme dobýjali Bratislavu. Spomienky na Vlada Clementisa III, in: *Kultúrny život*, roč. 22, 18. 8. 1967, č. 33, s. 3; J. TESAR: *Namiesto úvodu*, s. 7 a 10. Není bez zajímavosti, že motiv plebejskosti sloužil na Slovensku zvláště v 70. a 80. letech k legitimizaci tehdejšího režimu, který byl přitom definován a zobrazován jako přirozené vyústění národněmancipačních snah prostých Slováků.

¹⁶³ G. HUSÁK: Příklad studentov pracující mládeži, in: *DAV*, roč. 8, duben 1935, č. 3, s. 46; TÝŽ: Na nových cestách, in: *Šíp*, roč. 3, listopad 1935, č. 2, s. 1.

¹⁶⁴ N. S. KOLA [G. HUSÁK]: Stanislavovi, in: *Svojeť*, roč. 9, duben/květen 1933, č. 8–9, s. 141–142.

¹⁶⁵ Projev G. Husáka na 15. zasedání pléna SNR z 22. 3. 1948, in: *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna*, online: <http://www.psp.cz/eknih/1946snr/stenprot/015schuz/s015001.htm>.

¹⁶⁶ G. HUSÁK: *Študentská rukoväť*, s. 38–39; TÝŽ: K programu sociálnej komisie SSŠ, in: *Svojeť*, roč. 11, duben/květen 1935, č. 8–9, s. 198–199.